

MOLDVAI Magyarország

Gazeta Ceangăilor Maghiari din Moldova

2017. Ősz

ÚJ SOROZAT XXVII. ÉVF. 3. SZÁM (310.)

Tartalomjegyzék

JÉKELY ZOLTÁN: Hagyaték – Mikecs László emlékére	3
OLÁH-GÁL ELVIRA: Moldvai magyar oktatás	4
HALÁSZ PÉTER: Száz esztendeje született Mikecs László, a moldvai magyarok kutatója ..	7
MIKECS LÁSZLÓ: Hányan mentek a Kárpátokon kívülre s hogy szaporodtak ott a magyarok?	10
MIKECS LÁSZLÓ: Câți maghiari au emigrat dincolo de Carpați și cum s-au înmulțit acolo?	14
SÁNTHA ATTILA: A csángó szó etimológiájához	19
TÍMÁR KARINA: „A magyar nyelv egyik nyelvjárása...”	22
HALÁSZ PÉTER: Nyisztor Tinka kitüntetése	24
HARANGOZÓ IMRE: Nyiss kaput, angyal, nyújts kezet, Mária!	26
CSOMA GERGELY: A megkötött idő	29
BORBÁTH ERZSÉBET: A Domokos Pál Péter Alapítvány beszámolója	30

Lapszámunk szerzői

BORBÁTH ERZSÉBET (1945, Csíkrákos) nyugalmazott magyartanár, Csíkszentmárton
CSOMA GERGELY (1954, Budapest) szobrász, fotóművész, Budakeszi
HALÁSZ PÉTER (1939, Budapest) néprajzkutató, Gyimesközéplök
HARANGOZÓ IMRE: (1965, Gyula) tanár, néprajzkutató, Újkígyós
JÉKELY ZOLTÁN (1913, Budapest – 1982, Budapest) író, költő, műfordító
MIKECS LÁSZLÓ (1917, Bihar-diószeg – 1944, Taganrog) történész, nyelvész, néprajzkutató
OLÁH-GÁL ELVIRA (1954, Csíkpálfalva) újságíró, Csíkszereda
SÁNTHA ATTILA (1968, Kézdivásárhely) író, költő, szerkesztő, Kézdivásárhely
TÍMÁR KARINA (1995, Pusztina) egyetemi hallgató, Kolozsvár

Kiadja a SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY
A kiadásért felel: FERENCZES ISTVÁN elnök

Felelős szerkesztő: MIRK SZIDÓNIA-KATA
Munkatársak: BARTHA GYÖRGY, HALÁSZ PÉTER, IANCU LAURA,
OLÁH-GÁL ELVIRA
Korrektor: FERENCZ S. CSILLA
Grafikai szerkesztő, fotó: ÁDÁM GYULA
Tördelőszerkesztő: BODOR ZSOLT

Készült a Pro-Print Könyvkiadó digitális nyomdájában.
Tel.: +40 266 314 257 • Csíkszereda, Nagyrét u. 22 sz.

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. szám,
tel.: +40-266-311026 e-mail: moldvaimagyarsag@gmail.com
Internetes elérhetőség: www.hargitakiado.ro
A lap ára: 5 RON. Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 20 RON, külföldieknek egy évre 35 RON.

Előfizetni a szerkesztőségben vagy postai utalvánnyal lehet, amelyet a szerkesztőség címére, ANTAL MARGIT nevére kérünk postázni.
Bankszámla: Fundația Székelyföld BCR Miercurea Ciuc, Sucursala Harghita
Lejzámla (cont lei): RO10RNCB0152042365850001
Valutaszámla (cont valută): RO26RNCB0152042365850004
Folyóiratunk Magyarországon megvásárolható és megrendelhető a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc körút 14. I. em. 5.)
Magyarországon forgalmazza a Lapker Zrt.

TÁMOGATÓINK

Felföldi Elek – Budapest
Fodor Albert – New York
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár

Hagyaték

Mikecs László emlékére

Eltűnt a háború vérözönével;
bizonyosra vettük, hogy visszajön;
de vártában szürkén múlt hétre hét el,
s szemünkből rendre elfogyott a könny.

Tépett madárcák jöttek, kósza lelkek,
– Él! – szólt az egyik, – Meghalt! – szólt a más,
lelkünkben egymással így feleltek
pogány valóság s hívő látomás.

Megkezdett, sárgálló üvegce mézét
inségemben én nyalogattam el –
suttymba, lopva, hogy mások ne nézzék,
mert jel lett volna ez, iszonyú jel!

Nem jött... A sálja így került nyakamra:
sebaj, ha megjön, szebbel tisztellem!
Aztán megnyílt a pince és a kamra,
s mindent feléltünk rendre, dicstelen.

Befogtuk fekhelyét, aztán a székét,
már évek múltak el, míg jött a hír:
keresztútjának rég elérte végét,
poklába zárta már a messzi sír...

Élőhalottnak hittük eddig. Most, hogy
holt híre jött: megelevenedett!
Láttuk az utcán, álmunkban fogadtuk
mézzel, kenyérrel – a Kísértetet.

Bezzeg most már tiszteltük hagyatékát!
Noli tangere!... Féltón és hiún
zártuk el dolgait, könyvét, a tékát,
mely lőn tilalmas, titkos múzeum.

S én bújni kezdtem sok-sok irományát,
könnyezve bámulván a kései
éjszakában, jégábrás ablakán át
fehér arcát!... Tán egy új Széchenyi

tűnt Benne el, tudásával, hitével,
és minden tette ott is áldozat:
sírban is égő, buzdító szívével
istápolja a holt magyarokat.

Moldvai magyar oktatás

A szokásos szakmai találkozóval kezdődött a pedagógusok tevékenysége a moldvai magyar oktatási programban. A szeptember 4–9. között zajló szakmai hét helyszíne Lészped volt, a találkozó zárónapján küldöttségük részt vett a magyar iskolák országos tanévnitóján, Brassóban.

Bár sokan jelentkeztek idén is a moldvai oktatási programba, a helyszíni látogatás után mégis többen visszaléptek. Ezt tette szóvá Lászlófy Pál, az oktatási program szervezésével és felügyeletével megbízott, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének tiszteletbeli elnöke, aki kezdetektől szívügyének tekinti a csángómagyar oktatási programot. „El kell jutni oda, hogy stabil oktatási program alakuljon ki; a pedagógusok állandó mozgása az oktatási munka minőségének rovására mehet, márpedig a szakmaiság a legfontosabb követelmény ma” – fogalmazott a találkozón, utalva arra, hogy sok pedagógus jelentkezik, majd az első találkozás után visszalépnek, vagy eltöltöttek egy évet és nem vállalnak huzamosabb ottlétet.

A rendszerbe most belépő pedagógusok motivációja változatos. Bathó Éva Magyarországról, Jászberényből érkezett ebben a tanévben Moldvába. Egyelőre, próbaképpen. Ő maga úgy fogalmaz, hogy „életközepi válság” határozta meg a döntését: gyermekei felnőttek, dolgozni kezdtek, az ő munkaviszonya szintén mostanában szűnt

meg (pályázati tanácsadóként dolgozott), de jászberényiként a csángó fesztiválok bővületében él, és már régóta vonzódik a moldvai magyarokhoz, érdeklődik a csángómagyar kultúra iránt. Ebben az élethelyzetben választotta – szíve szerint – a csángómagyar oktatást, egyelőre Pusztinában, a délutáni foglalkozásokon.

A csíkszeredai Tamás Orsolya idén végzett a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Óvó-és Tanítóképző szakán. Szeretné kipróbálni, miként lehet olyan helyen tanítani, ahol a magyar nyelv állapota nem a Székelyföldön megszokott, ahol a gyakorlása visszaszorul. Hallott már a programról, unokatestvére is részt vett benne, nem ismeretlenek a problémák, nem idegen tőle a moldvai magyar élethelyzet. A csángómagyarokról már középiskolás osztálytársaitól, majd egyetemi kollégáitól értesült, egyetemi hallgatóként kiránduláson is részt vett Moldvában. Ma már szeretné a mindennapok körülményeiben is megismerni ezt a népcsoportot és ezt a nyelvi közeget. A román iskolai rendszerben fog tanítani, Lábnyikon.

Kilyén Barna és Melánia nevét a parajdi Lepkeház alapítójaként, működtetőjeként ismerheti az olvasó. A rendkívüli látványosságot bővítik, szépítik, de csak a nyári hónapokban tarthatják nyitva, téli hónapokra munkát kell vállalni valahol máshol, pl. külföldön. Ők a család együttmaradásával az egy évre szóló moldvai tanítást választották. Gyakorlati okokból – fogalmaz Melánia. Kisgyermekükkel foglalják el a lábnyiki oktatási helyszínt, ahol 2013-ban épült fel a Magyar Ház, és elfogadható körülmények közé mennek.

Mátyás Mónika a tapasztalt pedagógus példája, 2014-ben végzett az egri Eszterházy Károly Egyetem (akkor még Főiskola) Hittudományi Karán, és ment haza szülőfalujába, Pusztinába tanítani. Fontosnak tartja a magyar irodalmi nyelv tanítását, de ugyanilyen hangsúlyt helyez a magyar nyelv moldvai dialektusának tudatosítására. „Úgy tanítom a gyermekeket – a gyümölcsöknél tartunk éppen –, hogy azt is elmondom nekik, csángóul hogyan mondják, pl. a paprikának. Nálunk azt mondják „csiperus”, románul, ugye, „ardei”, vagy a „dinnye” „herbuk”. Vallom, nem kell kijavítani mindig a gyermeket, ha csángósan mondja a szavakat, mert ez azt jelzi, hogy így hallotta otthon a családban. Sőt di-

cséretet érdemel. Természetesen azt is megmagyarázzuk, hogy a magyar nyelv hogyan nevezi meg más szavakkal.

A pedagógusok többsége nincs abban a helyzetben, mint Mátyás Mónika, de mindannyian fontosnak tartják a tájnyelv megőrzését. A tanároknak is kihívás elsajátítani a nyelvjárást, nekik is tanulási folyamat a közös munka. Ebben legnagyobb szerepe a hagyományörző oktatóknak van, akik a népdalokat, a táncszókat, rigmusokat a falvakra jellemző kiejtéssel tanítják vissza: Nyisztor Ilona Pusztinában, Istók Angéla és Botezatu Viktória Klézsén, illetve Budán, Benke Paulina Somoskán, Bogdán Klára Magyarfaluban, László István Buda Tyúkszer részén, Antal János Forrófalván.

A magyar oktatás szakmai felügyeletét ellátó Bilibók Jenő a legátfogóbb tapasztalattal rendelkezik. Két egyetem elvégzése után ment vissza Pusztinába tanítani. Bár könnyebb lett volna Magyarországon keresni a boldogulást, családot alapított, a párválasztásban is azzal a tudatos döntéssel, hogy mindketten szeressék a moldvai létet. Bilibók Jenő ahhoz az értelmiségi nemzedékhez tartozik, aki a középiskolában kezdett magyarul tanulni, óriási erőfeszítéssel pótolva a nyelvi hiányosságait, különösen a szaktantárgyaknál, amelyeket ezen a fokon magyarul tanulni nem volt egyszerű feladat. Ez élt benne akkor, amikor úgy döntött, ott-hon szeretné sorstársait segíteni, hogy anyanyelvüket megőrizték és tovább tanuljanak magyar nyelven. Látja azt is, fűzte hozzá, hogy milyen gyors ütemű a magyar nyelv térvesztése Moldvában, hiszen ő még otthon csak magyar szót hallott a családjában, a mai gyermekekkel viszont többnyire románul beszél az édesanyjuk.

Szakmai felügyeletet lát el vele együtt Majzik Tamás, aki Magyarországról kapcsolódott be az oktatási programba, Dumbraveni-ben (Újrekecsin) tanít, ahol az elmúlt évek alatt sikerült egy magyar házat létrehozni, és ezt a tanévet ott kezdik, ott találtak kényelmes la-

kást a pedagógusok is. A szakmai felügyelőök feladata a helyszínek látogatása, szakmai tanácsadás, a problémák felmérése. Őt a közösség tartotta itt, egyfelől a faluközösség, amely befogadta, másfelől a pedagógusközösség, amelyhez tartozik – mondja –, de szeret csapatban dolgozni, a kollégákkal megoszthatja a problémákat, de a sikereket is.

A problémák, amelyekkel a pedagógusok megküzdnek, személy- és településfüggő – mondja Bilibók Jenő. Akinek a megélhetés áll az első helyen, az biztosan nem sokáig marad Moldvában, hiszen külföldön – bármilyen szakképzetlen munkával – többet tud keresni. Van, akinek nem felelnek meg a lakhatási körülmények, és valóban nem mindenhol tudnak fürdőszobás, könnyen fűthető lakást bérelni. Természetesen a pedagógus megteheti, hogy komfortos lakást bérel (egyre több akad ilyen Moldvában), de ehhez ismernie kell a falu lakóit, barátokat kell szereznie, mert az új építésű házak, amelyeknek tulajdonosai külföldön dolgoznak, nem adják ki megbízhatatlan embernek. Gondot jelenthet az is, hogy nincs tankönyv, ami jó segédeszköze lehetne az oktatóknak, de van, aki épp ellenkezőleg, előnyként éli meg a tankönyv hiányát, mert így nagyobb a szabadsága.

A tanévkezdő felkészítő egyik célja a moldvai magyar történelemmel, kultúrával való ismerkedés (meghívott előadókkal, közöttük – visszatérőként – Tánzos Vilmos néprajzkutató egyetemi tanárral), de az is, hogy a pedagógusok tisztaiban legyenek azzal, melyek az anyanyelvtanulásra vonatkozó előírásai a román köz-

oktatási törvénynek, milyen jogai és lehetőségei vannak az iskolában, ugyanakkor gyakorlati kérdéseket is felvetnek, tapasztaltabb kollégák tartanak bemutató foglalkozásokat. A pedagógusokkal rögzítik a munkaköri leírást, megbeszélik a munkaszerződést és egyenként írják alá. Aki tehát vállalja akár az iskolai oktatást, akár a délutáni foglalkozást, pontosan tudja, mi a feladata.

41 pedagógus kezdi a tanévet (összesen 47 alkalmazottja van a programnak), ebből húszan, húsz helyszínen az iskolai oktatásban tanítanak, heti 3 (alsó tagozat), illetve 4 (felső tagozat) órában magyar nyelvet. Bár az oktatási törvény a nemzetiségi oktatásban megengedi a nemzetiség történetének, ének- és zenei ismereteinek tanítását, amivel jól ki lehetne egészíteni a katedrákat, ennek engedélyeztetése még várat magára Moldvában – mondja Márton Attila, az oktatási program koordinátora. A délutáni anyanyelvű foglalkozások nem válnak el szigorúan az iskolai oktatástól, minden pedagógus részt vesz ebben, együtt a hagyományőrökkel készítik fel a gyermekeket a Szeret menti népdalvetélkedőre, a Szályka Rózsa Balladaéneklő Találkozóra, a Csángó

Pakaleála Mesemondó Versenyre, a Lakatos Demeter Szavalóversenyre, és ezek csak a helyi szakaszok, mert országos vetélkedőkön és Kárpát-medencei fordulón is képviseltetik magukat a csángómagyar közösségek.

Márton Attila lészpedi tanító úgy véli, a magyar házak és az oktatás külön tevékenységi terület, úgy szeretné látni a jövő magyar pedagógusait Moldvában, mint akik itt saját életüket felépítették, a Magyar Házak pedig munkahelynek számítanak. Javasolta az oktatási program finanszírozóinak, a magyarországi politikusoknak, hogy az anyaországi lakásvásárlási program mintájára teremtsék meg a lehetőségét annak, hogy szórványban, így Moldvában is, egy közösség-szervező, egy értékmentő meg tudjon kapaszkodni, és telek-, illetve házvásárlásban jusson támogatáshoz. Az óvodaprojekt elindult, négy településre terveznek óvodaépítést: Pusztina, Lészped, Dumbraveni és Magyarfalu, ahol már óvodáskorúakkal foglalkoznak, sőt bölcsődéket is kipróbáltak. Terveikkel, elképzelésekkel és az ezzel járó gondokkal, nehézségekkel együtt, de a magyar tanév Moldvában is elkezdődött.

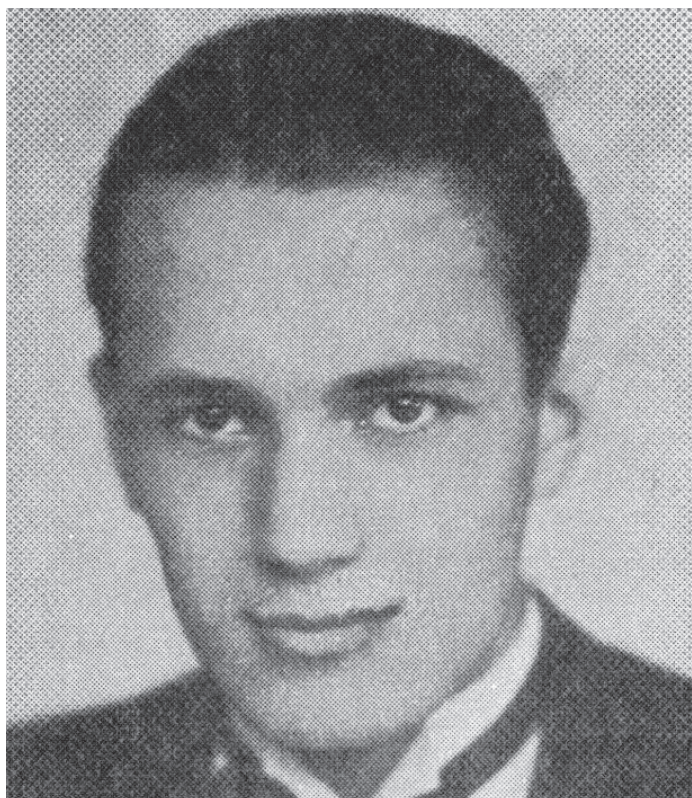

Fotók: Hoffmann Ferenc (1., 2., 4.) és Oláh-Gál Elvira (3.)

HALÁSZ PÉTER

Száz esztendeje született Mikecs László, a moldvai magyarok kutatója

Mikecs Lászlót úgy ismeri az utókor, hogy történész, néprajzkutató és nyelvész volt, de a tudományos élet elsősorban mint a Kárpátokon túli magyarság egyik legavatottabb kutatóját tartja számon. Bihar vármegye székelyhidi járásában, a kora Árpád-kor óta magyarlakta érmelléki tájon, Diószegen született 1917. szeptember 27-én, innen lépett arra a fényesen induló pályára, amely bár korán tragikus véget ért, a magyarságtudomány legjelentősebb személyiségei közé helyezte őt. A trianoni tragédia után a maradék-Magyarországra került: Aszódon érettségizett, majd beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–német szakára, fél év múlva az Eötvös-kollégiumba is fölvettek. Itt az önképzéshez hozzátartoztak a külföldi tanulmányutak, Mikecs saját költségén Ausztriában, Romániában, ösztöndíjjal Németországban képezte magát. Moldvában részt vett egy Dimitrie Gusti-féle szociológiai táborban, ahol megismerkedhetett a nacionalista román értelmiségképzés boszorkánykonyhájával. Mindezt azért, mert – mint írja –: „Erdély magyarsága nem érhető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül”.

Mikecs László érettségi képe

1940-ben kinevezték a kolozsvári gyakorló gimnáziumba, ezt követően tanári munkája mellett írta tudományos műveit: *Csángók*, *A Kárpátokon túli magyarság*, valamint *A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása*. Számtalan további feladatot tűzött még maga elé, ám a végzet másként rendelkezett. 1944 októberében, a kiürítési parancs ellenére – sok más magyarral együtt, – ő is Kolozsváron maradt, s naiv módon a demokratikus átalakulásra készült. Azonban a város szovjet elfoglalása után a megszálló hadsereg katonái házról házra, utcáról utcára járva több ezer civilt összeszedtek, s Mikecs Lászlóval együtt hadifogságba vitték őket. Elhurcolását nem sokkal élte túl, 1944. december 4-én, az Azovi-tenger partján, a taganrogi hadifogolytáborban, vérhasban és tüdőgyulladásban nyomorultul elpusztult.

Még az Eötvös-kollégiumban kezdte el élete legnagyobb hatású munkáját, ami a *Csángók*, címet kapta, bár foglalkozik valamennyi, Kárpátokon túli magyar közösséggel. Ám a történelem által Havaselvére (az egykori Kunországba, Olténiába és Munténiába) vetett magyarok híre, emléke már inkább csak a helynevekben, a gyérszámú krónikákban, oklevelekben él. De hát a történésznek az a dolga, hogy ezekből rekonstruálja azt az állapotot, amikor – nevezetesen a X–XI. században – a Duna jelentette a magyar–bolgár határt. Mikecs bemutatja a folyamatot, ahogy a honfoglaló magyarság a Kárpát-medence benépesítése után túlcserdült a Kárpátok gerincén, s megtöltötte népeiséggel a korábban lakatlan gyepüket: Szörény földjét, valamint a Havasalföld északkeleti csücskén lévő Säcueni-Mic (Kis Székelyföld) megyét, melynek helynevei ma is tanúskodnak a valamikori magyar lakosságról. Mégpedig oly módon, hogy „néhányuk teljes bizonyossággal a legrégebb magyar katonai szervezetre, a gyepűrendszerre utal, mint a *Les*, *Kapus*, *Szemes*, *Vámos*, amik (...) a magyar gyepűövezet legkarakterisztikusabb nevei”.

A legnagyobb figyelmet mégis a legtöbb adatot őrző és szolgáltató moldvai magyarság szolgáltatta Mikecs történelmi tanulmányához, akik a könyv címét is adták. Nekik nemcsak az emléküik léteznek, hanem – számottevő részük – valóságosan is megtalálhatók elsősorban a moldvai folyók völgyeiben. Vérbeli tudósként mindenekelőtt tisztázza kutatása tárgyának lényegét, s fölteszi a kérdést: Kik a csángók? Meg is felel rá: „csángók azok a falvakban lakó magyarok, akik az összefüggő székely népsziget szomszédságában, vagy közelében, népünk legkeletibb

szélein, határainkon belül és kívül, idegenek, szászok, de főleg románok között élnek”.

A mindenfajta csángó témában alapműként számon tartott könyv bemutatja, hogy a Kárpátokon túl élő magyarok hogyan kerültek mai lakóhelyükre. Ismerteti a származásukra vonatkozó ismertebb elméleteket; számba veszi odakerülésük okait, mint az Árpád-házi királyok által védelmi célokból végrehajtott telepítéseket, a Kárpát-medencén belüli vallásüldözéseket, s az onnan politikai okokból történő menekülést. Bemutatja a kivándorlás külső okait: a csábítóan jó moldvai földeket, az oláh vajdák és bojárok csalogatását; valamint a belsőket: a gyakori erdélyi éhínségeket, a megszálló osztrák hatalom erőszakosságát. Felvázolja a Kárpátokon túli magyarság sorsának alakulását a középkorban és az újkorban, közli a létszámukra vonatkozó statisztikai adatokat, és kitér a XIX. századi és a századfordulói úgynevezett „székely kivándorlás”-ra, aminek következményeként a székely a regáti, de főleg a bukaresti románság „szolganépe” lett. A könyv utolsó fejezete pedig arról szól, hogy a Kárpát-medencei magyarság hogyan gondolkodott a Kárpátokon túl élő magyarokról és mit tett – vagy inkább mit nem tett – értük?! Pontosabban: mit nem tett – teszem hozzá –, hiszen elsősorban erről van szó. Számomra, aki nem is vagyok történész, de egyéb elfoglaltságaim mellett immár legalább tízszer annyi ideje foglalkozom a csángókkal, mint amennyit Mikecs kapott a gondviseléstől, és nem is tudom hányadszor olvasom el ezt a könyvét, mondom, számomra is megdöbbenő, hogy ez a zseniális tehetségű, huszonöt esztendő fiatalember mindössze háromszázötvenöt tájékozódás után ilyen tökéletesen megismerte, megértette és megfogalmazta nemcsak a csángók múltját és jelenét, nemcsak a csángókérdés lényegét, de a csángók sorsának tanulságait is. Mégpedig úgy, hogy a könyv megjelenése óta eltelt több mint 70 esztendő gyűjtése, kutatása és története érdemben semmit sem változtatott a csángók sorsából levonható megállapításainak érvényességén.

Mikecs László tökéletesen megfogalmazta a moldvai csángómagyarok múltját és jelenét, de a csángók sorsának tanulságait is. Mégpedig úgy, hogy a könyv megjelenése óta eltelt több mint háromnegyed évszázad kutatása gyakorlatilag semmit sem változtatott megállapításainak érvényességén. Nem azért, mintha nem kerültek volna elő újabb és újabb oklevelek, statisztikák, mintha nem történtek volna hatalmas és imponáló helyszíni gyűjtések, mintha nem következtek volna be mélyrehatóan tűnő politikai változások. Hanem mert ez a száz esztendeje született ifjú mindent megérezett és mindent megértett, amit a csángók sorsa a XXI. századi magyarságnak üzen. Mert üzennek ezek a ma is sokak által lenézett, vagy elfeledett csángók nekünk, mai magyaroknak! Azt üzenik, hogy ők „középkori nagyságunk ma is élő, valóságos bizonyítékai, amikor mint Európa fiatal népe, a magyar terjedt, duzzadt, ömlött előre, kelet felé, a kínálkozó utakon...” Azt üzenik, hogy a

moldvai magyar „néptöredékek kultúrája és nyelve olyan archaizmusokat őrzött meg, amelyek régiességük okán fokozottan értékesek nemzeti műveltségünk szempontjából.” És végül azt üzenik, hogy miként „Erdély magyarsága nem érthető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül”, ugyanúgy az erdélyi magyarság sorsának jövőbeli alakulása sem képzelhető el a moldvai csángók múltjának és helyzetének megismerése nélkül.

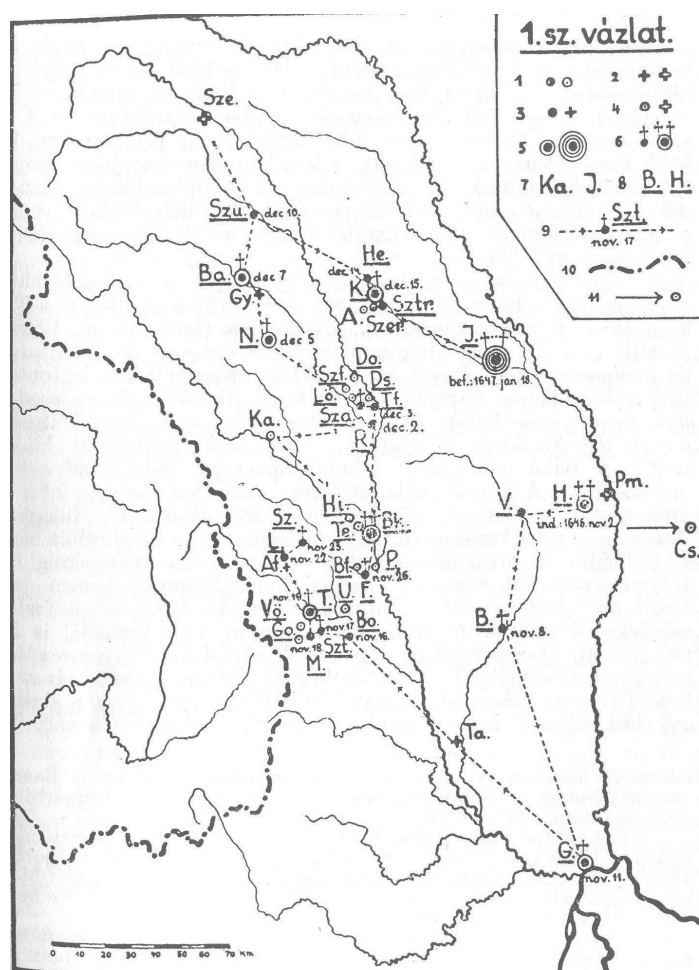
S hogy mennyi elmondatlan és nagyfontosságú anyag maradt Mikecs fiókjaiban a *Csángók* kötet megjelenése után, azt mutatja, hogy a rá két esztendővel nagyobb tanulmányban igyekezett pótolni a könyvben „kívülálló okokból részben értelemzavaró hibákkal, részben tömördek sajtóhibával kinyomatott” fontosabb eredményeket, továbbá máris „újabb kutatásokról és újabb eredményekről ad számot.”²² Ismételten visszatér a moldvai kunok kérdésére, ami a XIX. század elejétől mélyebben ivódott a magyar – és nemcsak magyar – történészek egy részének tudatába, semhogy egyetlen mozdulattal át lehetett volna lépni rajtuk. Beismeri, hogy „sok megtévesztő csapda várta az egykori Kunország területén magyarokat kutató tudóst.” Hiszen ezek a nyomok ugyanabból a kulturális körből származtak, mint a régi magyaroké, könnyen a kunok életmódjának, szokásainak folytatását láthatták bennünk a térség ezeréves emlékeinek kutatói. A jeles és jó szándékú kutatók feltételezései végső soron azonban hasznosak voltak annak az elképzelésnek az ébrentartásával, mely szerint „a kunság elveszítve nyelvét, de megőrizve etnikumát – akárcsak a csángók nagy része – bizonyára nemcsak a románságba olvadt be, hanem a Kárpátokon túli magyarságba is. Minderre azonban – teszi hozzá Mikecs a maga „termékeny bizonytalanságot” tükröző modorában – megfelelő adatgyűjtés hiányában még nem tud a tudomány bizonyossággal felelni.” Arra pedig, hogy a moldvai múzeumokban és raktáraikban objektív kutatásokat lehessen végezni, netán szakszerű ásatásokkal lehessen vajatni a föld mélyében őrzött történelmi emlékeket, ma még gondolni sem lehet. Marad tehát a nyelvben – még ha idegen nyelvben is – megőrzött helynevek, személynévek elemzésének lehetősége. A folyóvölgyek bejáratainál álló, az Erdélybe vezető utakat védő „Oradia-k, és Cetatea-k nyilvánvalóan a Kárpátok vonala ellen támadó népek elhárítására építették, ki nem mások, mint a magyar királyok.” De „a várvédelemnél korábbi időkre utaló adatokat is találunk Săcueni megye területén: Valea Căpușeșilor-t, Leșculeasa-t, Semeșeasca-t, Pietra Leașului sziklát, Vameșu dombot, vagyis a régi magyar gyepűrendszer legjellegzetesebb neveit kapjuk Havaselve északkeleti csücskén: Kapus, Vámos, Les, Leskő, Szemes.”²³ Eszerint – állapítja meg Mikecs – „a Kárpátokon túli magyar települések végső mozzanatai a magyar nép honfoglalásának, a magyar szállásterület megalkotásának”²⁴ Kétségtelen, hogy a moldvai magyarság először a Szeret folyóig települt, erre vall az a székely és csángó monda, amely szerint a Száraz Szeretnél volt a középkori Magyarország határa. Eszerint

a magyarok valamikor *elcsapták* a méheket, s ameddig azok kelet felé szálltak, az lett a határ. Mikecs följegyezte, hogy Huszváros kivételével a Szerettől keletre csak falvakban laktak magyarok, míg nyugatra maguk alapította városokban. Idézi Györffy Istvánt is, aki szerint „a Száraz Szeretnél a székely ember leveszi a kalapját.”⁵ A székelység mellett, tőlük északabbra, egy más eredetű magyarság is telepedett Moldvába, mint a mai néprajzi kutatások tanúsítják, mégpedig a Borgói- és a Radnai-hágón keresztül, a Szamos völgyéből. Ezzel aztán lejátszódtak és befejeződtek a magyar honfoglalás utolsó felvonásai.⁶

Mikecsnek még ezután is volt mondanivalója Moldova magyarságáról, mégpedig alig egy esztendő múltán. Csábította őt Bandinus Márk összeírása, ami szerinte „olyan forrás, ami kevés néprészünk múltjából áll rendelkezésünkre”.⁷ Fölismerte, hogy „a magyar névadó képzelet működésének olyan régi indítékait rejt magában, amilyen ősi névadó indítékokat egyéb fejlettebb néprészünk összeírásaiból aligha állapíthatnánk meg.”⁸ Ha Mikecs nem is közölt Bandinus nyomán minden tekintetben új adatokat, de a már ismertekből új következtetéseket vont le, mint például azon a térképvázlatán, amin fölrajzolta Bandinus püspök útvonalát. Valóságos nyomozással derítette ki, hogy hol, mennyi időt töltött, tölthetett, s hogy ott mit talált, található. Feltüntette hol szolgált katolikus pap és hány, hol volt deák (kántor) és hány, megjegyezve, hogy hol vette számba név szerint is a katolikus híveket. Az 1646. november 11-én, Galacon kezdődő és 1647. január 11-én, Jászvásáron végződő, tehát összesen 68 napig tartó utazás során 33 akkor is élő, és 9 kipusztult katolikus lakossággal rendelkező települést keresett fel. Bár úti beszámolója a XVII. századi moldvai magyarság máig kimerítetlen és egészében feldolgozatlan kútforrása, a magyar nyelv ismeretének hiánya miatt a tiszteletreméltó püspök nem tudott olyan közeli érzelmi kapcsolatba kerülni híveivel, mint segítő kísérője, Beke Pál.

De Mikecs László nem hagyott olyan mély nyomot a múltját és kulturális értékeit ma is elsősorban szájról szájra terjedő hagyományban őrző moldvai csángómagyarok között, mint a velük sokkal nagyobb területen és sűrűbben érintkező Domokos Pál Péter, vagy a hozzá hasonlóan tisztességes kort megélt Kallós Zoltán. De amit fél évtizednyi alkotással telt életében létrehozott, az megkerülhetetlené teszi őt a kelet-európai nemzetek kapcsolataival, és a moldvai magyarok történetével, művelődéstörténetével foglalkozó kutatók számára. Ahogy Áprily Lajos búcsúzott tőle, Taganrogra emlékezve:

*Mondják, hatalmas császár⁹ halt meg ott.
Te tán csak pusztá szám voltál, halott.
S mégis, te vagy Taganrog holtja, rab,
te minden császároknál rangosabb.*

Bandinus látogató útja a moldvai katolikusok között

1. Moldvai katolikus helység 2. Kipusztult katolikus lakosságú helység 3. Bandinus által meglátogatott helyek 4. Bandinus által meg nem látogatott helyek 5. Helység katolikus pappal (ahány karika, annyi pap) 6. Helység katolikus deákkal (ahány kereszt annyi deák) 7. Katolikus lakosságú helységek neve 8. Helyek, amelyek katolikusainak névsorán Bandinus felvette a jelentésébe 9. Bandinus látogatásának útiránya, indulásának, útja befejezésének, s az egyes helységekbe való megérkezésének dátuma 10. Magyarország keleti határa 11. Helység a Dnyeszter mellett, a nyíl magasságában

1. Mikecs László: *Csángók*. Bolyai Akadémia, 1941.

2. Mikecs László: *A Kárpáton túli magyarság. Magyarok és románok*. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Szerk. Deér József – Gáldi László. Budapest, 1943. 443–444.

3. Uo. 456.

4. Uo. 446.

5. Uo. 461.

6. Uo. 462.

7. Mikecs László: *A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása*. Erdélyi Tudományos Füzetek 171. Kolozsvár, 1944. V.

8. Uo. V.

9. I. Miklós cár 1825-ben halt meg Taganrogra. Talán rá utalt a költő?

Hányan mentek a Kárpátokon kívülre s hogy szaporodtak ott a magyarok?*

Különösképpen érdekelheti az olvasót, hogy miképp fest a magyarok Kárpátokon kívülre jutása és sorsának kinti alakulása – statisztikai adatokban feltüntetve.

A középkorban kitelepült hódító magyarságról természetesen nincsen számadatunk. Későbbi adatok alapján meg lehetne ugyan becsülni, de ez merész és igen bizonytalan próbálkozás volna. Annyit mondhatunk csak az egyes csoportok eloláhosodásából és megmaradásából, meg a magyar eredetű földrajzi nevek számából ítélve, hogy a legnagyobb tömegben Moldva felé húzódott ki a magyarság s a Szörénységben nagyobb számú volt, mint Havaselve északkeleti csücskén.

Az újkorból aránylag bőven vannak adataink. Óvatosan és kritikával kell azonban ezeket fogadnunk, mert legnagyobb részük becslés s ezért eredményeik nagyon ingadozóak. Különösképpen áll ez a Havaselve felé kivándorlók adataira. Ezek a kivándorlók a legkülönbözőbb helyeken szóródtak szét s számontartásuk, amint erről majd szólunk, szinte lehetetlen. Ha mégis számokat közlünk róluk, csupán hozzávetőlegesek azok. Moldvában már egy elég biztos támpontunk van a magyarság számának a megállapítására. Tudjuk, hogy az itteni magyarok szinte teljes egészükben katolikusok s a katolikusok

is leginkább magyarok, hiszen a két fogalom, a „katolikus” és a „magyar” egyet jelent itt. A katolikusokról szóló adatokat tehát nyugodtan hasznosíthatjuk a magyarok számának a megállapításában. S tekintve, hogy a moldvai katolikusokról mintegy 300 éve készülnek kimutatások, a moldvai magyarság fejlődését, gyarapodását egy elég jelentős időn keresztül meg tudjuk figyelni. Legbiztosabbak a bukovinai székelyek statisztikai adatai. A telepítő osztrákok nemcsak a lélekszámukat jegyezték fel falvaik megállapításakor, hanem állataik számát s egyéb vagyoni adataikat is. Csupán róluk készültek összeírások úgy, mint magyarokról s ezek alapján mindmáig követhetjük e kis népcsoport hallatlan nagyarányú számbeli fejlődését.

Hogy a moldvai magyarság legrégebb megállapítható számát megkaphassuk, az első értesítések közül a legrészletesebbet s a legmegbízhatóbbat vizsgáljuk meg, Bandinus jelentését az 1646-iki állapotra vonatkozólag. Bandinus a helységek leírásában megadja azok katolikusainak lélekszámát, néhol a házak (családok) számát is. Azoknak a helységeknek pedig, amelyeknek katolikusai fogyóban voltak, vagy teljesen kipusztultak, több-kevesebb pontossággal a „hajdani” katolikus lakosságról is értesít. Jelentéséből a következő táblázatot lehet összeállítani:

1. táblázat

Sorszám	A Bandinus által leírt kath. helység neve	Ház-(család-) szám	Lélekszám	Bandinus értesítései az elpusztult vagy fogyó kath. helységek egykori kath. lakosságáról. (h. = ház = család, l. = lélek)
1.	Husz		682	
2.	Husz melletti falu a Pruthnál		–	12 h. 60 l.
3.	Vászló	4	16	több mint 300 h.
4.	Barlád	30	150	
5.	Galac	12	70	
6.	Takucs		–	több mint 200 h.
7.	Bogdána	6	18	csupán magyar volt
8.	Sztánfalva		150	
9.	Mánfalva	8	48	magyar volt
10.	Godzafalva	14	69	
11.	Völcsök	12	57	
12.	Ujfalva		49	
13.	Tatros	30	125	magyar volt
14.	Lukácsfalva	15	86	több mint 100 h.
15.	Alfalva		–	magyarok híres faluja volt
16.	Szalonca	35	175	
17.	Forrófalva		400	
18.	Paskáni	6	30	kezdetben csak magyarok lakták
19.	Bogdánfalva		55	
20.	Hidegkut	12	58	

21.	Terebes	25	155	
22.	Bákó		680	„csak” 680
23.	Karácsonykő	3	16	csupa magyar volt
24.	Román	6	36	több mint 300 h. 800 l. magyar és szász
25.	Tamásfalva		70	
26.	Dsidafalva		173	
27.	Domafalva		389	
28.	Szabófalva		300	
29.	Lökősfalva		40	
30.	Steckófalva		160	
31.	Nemc		94	csak szászok, ezekben számlálták
32.	Gyula		-	
33.	Baja		256	több mint 1000 h. 6000 l. szász és magyar
34.	Szucsava		25	a 25 nyelvét már elfelejtette. Régen csupa szászok magyarokkal és olaszokkal 8000-en.
35.	Szeredvásár		-	a kath. nép átpártolt a románokhoz
36.	Herló	5	19	több mint 500 h.
37.	Kutnár		276	szász és magy., utóbbiak többen
38.	Szeráta		40	
39.	Amadzsej		99	
40.	Sztrunga		11	
41.	Jászvásár		300	több mint 1000
42.	Csöbörccsök		200	
Összesen		1020	5577	25-30 000 (?)

A 42 helységben tehát 5577 katolikus élt Moldvában 1646-ban. A családok számát a táblázat szerint nem összegezhettük, mert nem mindenütt tüntette fel az érsek, de külön megemlítette, hogy 1020 családot talált. Egy-egy ezek szerint 5-6 főből állt átlagosan, s ezt a megjelölt párhuzamos család- s lélekszám adatok is igazolják.

A fenti számból, hogy fedje a magyarokat, le kellene vonni az idegeneket, mert ha kevesen is, szászok és lengyelek is voltak a katolikusok között. Hozzá kéne adnunk viszont azoknak a magyar falvaknak a lakóit, amelyeket Bandinus nem látogatott meg, amint erről már szóltunk, s így nem közölt adatokat róluk. A levonandók és hozzáadandók száma azonban egyaránt ismeretlen. Ezért, hangsúlyozva a szám körülbelüli értékét, 5-6000 körülnek kell mondanunk a Bandinus korabeli moldvai magyarságot. Legerőteljesebb volt ez Románvásár vidékén, ahol egy faluban sem fogyott. A Năstase-féle csoportokban egyébként így oszlott meg:

1. Sós-tázlói csoport	261
2. Tatrosi	516
3. Bákó vidéki	1378 (Bákó nélkül 698)
4. Románvásár vidéki	1168 (Románvásár nélkül 1132)
5. Herló-Kutnári	445

Az összeírt katolikusoknak 10 papjuk volt (5 magyar, 3 olasz misszionárius, 1 lengyel, 1 szász) és 30 diákjuk. Pusztulásuk és elasszimilálódásuk előrehaladott állapotában is többségben voltak tehát még a magyar papok, ami pedig a „hajdant” illeti, mint tudjuk, csupa magyar

papokról való jóemlékezéssel volt teli a nép emlékezete.

Bandinusnak a fogyó helységek hajdani lakosságáról leírt értesítései alapján számítását végeztem visszafelé. A házak, azaz családok számát megötszöröztem, amely helységeknél pedig ez nincs megadva, a Bandinus korabeli népességet megkétszereztem. A nem fogyó helységeknek – feltéve optimistán, hogy közben megduplázódtak – a felét vettem. Ilyen számítással kb. 25-30 000 katolikus lélek lakta, Bandinus idejéből tekintve hajdan, egy-két emberöltővel előbb, talán a XVI. század eleje körül Moldvát s ebből tekintve, hogy a szászok nagy számban mutatkoztak, kb. 20-25 000 lehetett magyar. Ennek a számnak a valószínűségét emeli az, hogy 1597-ben a látogató Querini püspök 1691 családról s 10 704 lélekről tett jelentést s még előbb, 1588-ban, egy moldvai államférfi, Brutti Bertalan szerint 15 000 volt a katolikusok száma Moldvában. (Auner, 1908, 24. és 21. o.) A számok tehát igazolják a nagymérvű fogyást, amit Bandinus megállapított s lehetővé teszik a 20 és 30 ezer közötti egykori magyarság feltételezését.

Ennek a számnak azonban csak akkor volna igazi értéke, ha tudnánk mihez arányítani. Ha tudnánk elsősorban azt, hogy mennyi volt Moldva összes lakossága abban az időben. A magyarságot általában tekintélyesebb számúnak szokták gondolni Moldva megalapítása idején, mint az oláhságot. Mégsem hihető, hogy ez a kimutatás, melyet Sánta Péter vajda 1591-ben készített s mely szerint 47 167 lakója volt Moldvának (Domokos, 1938, 296. o.) – s ebből tehát kb. 15 000 volt katolikus –, Moldva egész területére vonatkoznék. Elekes szerint a

románok félmilliónak állítják mindkét vajdaságuk lakosságát a középkor végén, de erre sincs semmi alap. (Elekes, 1940, 371. o.) Akárhogyan is ingadozott azonban az oláhság száma a félszáz és az ötszáz ezer között, tény, hogy az aránylag csekély mennyiségű magyarság is jelentős részt képviselt Moldva lakosságában.

Nem tartjuk fontosnak, hogy az összes ezután következő számadatot közöljük a moldvai magyarokról, melyek leginkább csak ingadozó becslések s mintegy száz éven keresztül stagnálóknak, 5000 körülinek jelölik meg azt. Domokos összeszedte őket egy cikkben: szinte mindegyikük hiányos, ezért csak érdekesek, de nem használhatók (Domokos, 1938). Részint az adatok hiányossága az oka annak, hogy a moldvai magyarságot jó sokáig nem látjuk szaporodónak. Meg a járványok s a háborús pusztítások, melyekről nem egy látogató püspök beszámolt.

Ha egy századon keresztül nem is használhatók a moldvai magyarságra vonatkozó adatok, megnyugtató, hogy Bandinus elég biztos támpontot nyújtott s ebből moldvai népünk törzsének nemcsak azelőtti száma kombinálható meg, hanem esetleg a későbbi is. Nagyobb nehézséget okoz már az idők folyamán kijutott vallási és politikai üldözöttek és kivándorlók számának a megállapítása. Ezek a jövevények eloszlottak az ősi magyar lakosság között, melynek számbeli növekedését ezért nem tudjuk, milyen mértékben kell természetes szaporulatnak és újabb eredetű magyarok belekeveredésének tulajdonítanunk.

Akinek jó a fantáziája, az vissza tud esetleg következtetni a kimenekült huszíták számára abból, hogy egy 1571-iki levél szerint Thabuk Mihály tatrosi plébános állítólag mintegy 2000-et térített vissza belőlük a katolikus egyházba, mint olvastuk.

A kuruc bujdosókról is olvastunk egy számot: Sztojcsinban 1743-ban háromszázan voltak. Az emigráltakat szám szerint általában alig vehetjük tekintetbe.

A székely kivándorlókra részint ismert telepeikből tudunk következtetni, részint a moldvai magyarság számának nagy, természetes gyarapodásából nem magyarázható növekedéséből. A XVIII. század derekán kivándorlóknak, ismert telepedési helyeikből ítélve, tekintélyes része, talán majdnem a fele, ment át Bukovinába. Az átközlők számát pontosan tudjuk: 2687, s e szerint mintegy 6-7000-re tehetjük a Mária Terézia korabeli székely kivándorlók számát. Ez a szám ma nem nagy s az olvasó szemünkre vetheti, hogy mégis oly sötéten s részletesen ábrázoltuk a 200, 180 év előtti kivándorlásokat. Igaz, elsősorban a kirobbanó s akkor elsőnek és

legtisztábban látszó társadalmi bajok meglátatására tettük ezt s nem a mennyiségbeli veszteség miatt, mely azokkal járt. Mégis, a veszteség is igen jelentős volt – akkor, amit a következőkből láthatunk: a kivándorlók főleg a katolikus Csíkból kerültek ki, mert reformátusok elvétve akadtak csak köztük. Csík népességéről pedig olvastuk már, hogy az 1717–19-iki éhínségben és pestisben felerészben elpusztult: a kerekén 25 000-ből 11 343 halt meg, s csak 14 438 maradt élve. Egy negyedszázad előtti, 1694-iki tatárbetörés alkalmával még állítólag 7000 rabot ejtettek Csíkbán a tatárok (Nagy, 1918, 73. o.). Ha meggondoljuk, hogy e két nagyméretű vércsapolás után kb. 40 év múlva a 6-7000 kivándorló újra főleg csíki volt, könnyen megérthetjük, hogy milyen nagy veszedelmet, pusztulást, veszteséget jelentett már akkor a székely kivándorlás.

A kivándorló székelyek száma a múlt század elejéig a moldvai katolikuságnak a XVIII. század közepétől nagymértékben növekedő számában rejtőzködik s ezt, a csak lassú gyarapodásról szóló adatokkal együtt, táblázatban mutatjuk be. (I. 2. táblázat)

A századfordulón tehát, levonva a katolikusok számából a kevés idegen származásút, mintegy 60 000 magyar élt már Moldvában. Ennyit vett fel Weigand is, akinek adatai figyelemre méltóak, mert néprajzi jellege és nyelvhasználata szempontjából is felosztotta moldvai népünket (Weigand, 1902):

Csángó (ősi magyarság)	45 000, magyarul beszél még 18 000
Székely (bevándorlók)	13 000, magyarul beszél még 12 000
Egyéb magyar	2000
Összesen	60 000, magyarul beszél még 30 000

Ahelyett, hogy törődnénk a századforduló óta sok cikkben, ismertetésben feltűnt, légből kapott becslésekkel, Domokos számításait közöljük, 1930-ra vonatkozólag. 90 660 katolikus élt ekkor Moldvában s ebből kb. 85 000-et lehet magyar származásúnak vennünk. A még magyarul beszélőket, Weigand után úgy látszik, egy kicsit optimistán, 55 000-ben állapította meg Domokos (1931, 181–2. o.).

Ezek a számok körülbelül a mai állapotra is érvényesek lehetnek. A vallásukban is elrománosodott magyarokkal együtt joggal fel lehetne duzzasztani a 85 000-et 100 000-re, sőt 125 000-re is (ilyen számokat szoktak mondani kerekén a moldvai magyarságról), de az ortodox románokká lett magyaroknak a felkutatására, megtalálására megszűnt minden lehetőség.

* In Mikecs László: *Csángók*. Bolyai Akadémia, 1989.

Évszám	Az adat közlője	A kath. lakosság száma	Forrás
1744	Jezierski R. Szaniszló bákói püspök	5500	Auner, 1908, 48. o.
1766	Zöld jelentéséből következtetve	kb. 9000	„ „ 56. o.
1773	Saint-Priest francia követ	kb. 12-15 000	„ „ 58. o.
1779	Martinotti József missziói prefektus	15 000	„ „ „ o.
1807	Hammer konzul	21 307	„ „ 65. o.
1814	Berardi prefektus	23 331	„ „ 67. o.
1822	Raab konzul	kb. 40 000 (túlzott)	„ „ 72. o.
1830	Lippa konzul	kb. 50 000 (túlzott)	„ „ „
1842	Petrás Ince	kb. 57 000 (túlzott)	Döbrentei, 1842, 14. o.
1851	A jászvásári püspökség hivatalos schematismusa	45 752	Domokos, 1934, 303. o.
1868		56 345	Imets, 1868, 101. o.
1874		58 809	Domokos, 1938, 303. o.
1902		64 601	Auner, 1908, 79. o.

IRODALOM

1. AUNER KÁROLY: *A romániai magyar telepek történeti vázlat*. Temesvár, 1908: VII+ 94 l. + 2 térképvázlat. Ismertette és néhány adatát javította D. F. *Századok*, 1908, 924–7. o.

Vajon milyen nemzetiségű lehet ez a német nevű, románul író, magyarok lelkipozója, bukaresti kanonok A., aki egyébként igen gondos, megbízható történész s az első összefoglaló történeti áttekintést írta a Kárpátokon kívüli magyarokról. Könyve s különösen sok értékes egyháztörténeti adata máig is teljességgel nélkülözhetetlen.

2. BANDINUS MÁRK marciánopoliszi érsek jelentése 1646-iki moldvai egyházmegye látogatásáról X. Ince pápának, 1648-ban.

E műről Gegő tesz először említést: „hálával vallom meg, hogy P(ap) Sándor (tatrosi plébános) ... scopiai P. Bandin martiánopoli érsek s hajdani moldvai püspöki helyettesnek, Erdélyben a kolozvári, Magyarországon a gyöngyösi Ferenci atyák könyvtárában található, tárgyat érdeklő kéziratára is utasított.” Ő maga részleteket is közölt magyar fordításban B. jelentéséből, melynek adatait több helyen fel is használta könyvében s melyet a gyöngyösi ferences könyvtárból kapott meg. E gyöngyösi példányt 1781-ben másoltatta le a kolozsváriból Blahó Vince ferences történész. Ma is Gyöngyösön van. A kolozsvári példányt, melyről a jelenlegi kolozsvári ferences könyvtáros semmit sem tud, Kemény József br. használta fel 1846-ban. A jelentésnek egy harmadik példányát is felfedezte a román forrás-búvár, Esarcu C., Olaszországban, egy antikváriusnál, a múlt század végén. Ennek a 196 lapos, kis alakú példánynak a Codex Bandinus nevet adta Urechia s 1895-ben Bukarestben kinyomtatta, ellátva román kommentárral. E kiadásról Domokos Pál Péter, újabban Gegő emlékének szentelt fordítást készített. (...) A felsorolt 3 példányt jó volna összehasonlítani s megállapítani, hogy melyik közülük az eredeti, s milyen az egymáshoz való viszonyuk. B. jelentése a lerégibb s igen megbízható, terjedelmes dokumentum a moldvai magyarságról. A végire függesztett moldvai katolikusok 1646-iki névsorát okvetlenül fel kell dolgozni.

3. DOMOKOS PÁL PÉTER: *A moldvai magyarság*. Csík-somlyó, 1931, 302. l.

D. a csángókérdés legjobb akarató, legkitartóbb munkása, propagálója. Sűrű publikációival, gyűjtéseivel, útjaival, kitarásával, bátorságával, nemnyugvásával jelentős érdemeket szerzett. Moldvai magyar népdalgyűjtése jobb és bővebb híján jó szolgálatot tesz. Útjain szerzett tapasztalatai, megfigyelései általában felhasználhatók. A csángóság múltjára vonatkozó ítéletei, megállapításai azonban kellő kritika nélküliek, másod-harmadkézből valók s sokszor megromlottak. Ezért, jószándéka mellett is, csak óvatossággal lehet írásait felhasználni.

4. DOMOKOS PÁL PÉTER: *A moldvai magyarság történeti számadatai*. *Hitel*, 1938, 295–308. o. Az addigi irodalom és több román forráskiadvány, főleg Hurmuzaki alapján, részletes statisztikai összeállítás.

5. DÖBRENTEI GÁBOR kérdései s PETRÁS INCZE feleletei a moldvai magyarok felől. *Tudománytár*, új folyam XII. (1842). 7–31., 67–98., 147–163.

A borszéki fürdőn 1841 nyarán az Akadémia titkára, D., találkozott P.-vel és a moldvai misszió prefektusával, Arduinivel. Az Akadémia akkori érdeklődésének megfelelően a magyar közönség tájékoztatására kérte D. a magyar papot. Így született meg ez a 38 kérdésből s feleletből álló tájékoztató, melyet Arduini pecsétjével hitelesített. Ez a hitelesítés, úgy látszik, némileg befolyásolta Petrást. A korabeli íróktól, Gegőtől Jerneytől eltérően, nem okolja P. az olasz papokat a moldvai magyarok eloláhosodásáért, sőt dicséri őket, törekvéseiket s a prefektust. Kényes kérdésekre csak röviden válaszol. Ezekről eltekintve, válaszai igen alaposak, higgadtak, a csángók múltjára nézve a legjobban felhasználhatóak. Különösen Klézsén gyűjtött 21 dala értékes.

6. ELEKES LAJOS: *A román fejlődés alapvetése*. *Századok*, 1940. 278–313., 361–404. Szellemesen és meggyőzően megírt története a középkori oláh élet kialakulásának, s benne a magyarság szerepének. A Kárpátokon kívüli magyarok eredetét és sorsát E. is úgy látja, ahogy e könyvben előadtuk.

7. NAGY REZSŐ: *A krimi tatár rabok történetéről*. *Lo-sonc*, 1918, 80 l.

A XVII. században többször betörő tatárok sok magyart hurcoltak el tatár rabságba. 1657-ben II. Rákóczi György erdélyi serege esett Kemény János fővezérletével a krími tatár khán fogságába. A több ezer magyar sanyarú sorsáról megrázó részletek ismeretesek naplók, levelek, önéletírások alapján. 1694-ben Csíkszéket dúlták fel a tatárok s állítólag 7000 foglyot ejtettek. A Bessarábiába és Krimbe hurcolt „tatár rabok” talán nagyobb veszteséget jelentettek a XVII. században, mint a kivándorlás. Mutatja ezt az is, hogy régi utazók sokat tudósították róluk a közönséget s sokszor találkoztak keleti útjukon tatár rabokkal. Így például Ráday, Turkoly, Vetsei Pap meg kiszabadult rabok elbeszélései alapján írt Tatárországról. N. e. füzetben összeszedi a tatár rabokra s a tatárországi magyar emlékekre vonatkozó adatokat. Turkoly levelét hamisnak állítja. Csöböröcsököt cseber csik-nak etimologizálja, s hibásan az 1694-iki tatárbetöréskor elhurcolt csikiakból eredezteti.

8. VESZELY, IMETS és KOVÁCS utazása Moldva-Oláhhonban, 1868. Marosvásárhelyt, 1870.

Háromjukon kívül még egy Kubinszky nevű kanonok s egy Mayer nevű ügyvéd volt abban a társaságban, melyet a Szent László Társaság küldött Romániába, hogy a katolikusok helyzetét megvizsgálja. Erről az útról keletkezett ez a bőbeszédű, középer-tékű könyv, melynek írói leginkább csak diákos, önképzőkörös modorúak. A velük történt kirándulási esetek felhasználhatóak azért néha, adatközléseik pedig egyházi irattárakból, melyek papi embereken kívül másnak nem igen szoktak nyitva állni, jó szolgálatot tesznek az érdeklődőnek. A csángókkal kapcsolatos szép terveik megvalósítás nélkül maradtak.

9. WEIGAND GUSTAV: *Die Dialekte der Moldau und Dobrudsha*. Neunter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig. 1902, 138–236. o.

Câți maghiari au emigrat dincolo de Carpați și cum s-au înmulțit acolo?*

I-ar interesa în mod deosebit pe cititorii maghiari circumstanțele emigrării maghiarilor pe teritoriile extra-carpătice și evoluția sortii lor în această zonă, prezentate prin date statistice.

Nu dispunem – bineînțeles – de documente istorice din timpul evului mediu privind numărul maghiarilor plecați în afara granițelor cu scopuri invadatoare. Pe baza unor date provenind din epoci ulterioare am putea întreprinde unele estimări în această privință, ceea ce ar fi o tentativă destul de hazardată și nesigură. Pe baza numărului mare al grupurilor etnice maghiare valahizate, cât și al celor care și-au păstrat identitatea, pe baza numeroaselor toponime de origine maghiară din aceste zone putem afirma că exodul maghiarimii se orienta mai cu seamă spre Moldova, iar în zona Severinului era mai accentuat decât în colțul de nord-est al Munteniei.

Din epoca modernă dispunem de mai multe date. Dar trebuie tratate cu mult discernământ și cu tact critic, deoarece majoritatea se bazează pe niște simple estimări, astfel concluziile la care se ajunge pot conține multe date eronate. Cele semnalate se referă mai ales la datele privind numărul emigranților îndreptați spre Muntenia, cei care s-au dispersat aici în zone foarte largi și diferite, iar luarea lor în evidență – din acest motiv – este foarte anevoioasă, poate imposibilă. Datele referitoare la numărul lor ce apar în diferite surse sunt doar simple estimări. În Moldova însă lucrurile stau altfel. Acolo dispunem de surse sigure în privința stabilirii numărului maghiarilor: se știe că majoritatea covârșitoare

a maghiarilor moldoveni sunt de religie romano-catolică, și catolicii sunt de etnie maghiară, astfel, cele două noțiuni: maghiar și catolic aici sunt aproape identice. Datele privind locuitorii catolici din Moldova pot fi valorificate – de fapt – în stabilirea numărului maghiarilor de pe aceste meleaguri. Și – datorită faptului că catolicii moldoveni de 300 de ani sunt luați în evidență – evoluția acestei etnii, dezvoltarea ei, poate fi urmărită destul de precis și îndeaproape pe o perioadă de timp destul de semnificativă. Datele statistice referitoare la numărul secuilor bucovineni sunt cele mai sigure. Austriecii colonizatori au luat în evidență nu numai numărul de suflete din satele întemeiate, dar și numărul animalelor lor și starea lor materială. Numai ei erau înregistrați ca maghiari pe aceste meleaguri, aceste date pot fi luate ca bază sigură în urmărirea evoluției numerice deosebit de însemnate a acestei grupări etnice mărunte.

În vederea stabilirii numărului maghiarimii moldovene din cele mai vechi timpuri: din primele rapoarte bisericești menționăm doar raportul cel mai amănunțit și cel mai autentic și anume: raportul episcopului Bandinus, cel care prezintă starea bisericii catolice din Moldova anulii 1646. În prezentarea localităților Bandinus redă numărul locuitorilor catolici, câteodată și numărul caselor (al familiilor). În acele localități, unde catolicii erau minoritari, având numărul în descreștere sau chiar au și pierit cu totul, dă o estimare probabilă privind situația, numărul catolicilor de altădată. Pe baza raportului lui Bandinus am elaborat următorul tabel.

Tabelul 1.

Nr. crt.	Denumirea localității catolice din raportul lui Bandinus	Nr. caselor(al familiilor)	Nr. de suflete	Informațiile lui Bandinus privind locuitorii catolici de altădată ai localităților cu locuitori catolici pieriți sau având numărul în descreștere (c = casă, familie s = suflete)
1.	Huși		682	
2.	Sat din preajma Hușilor pe lângă Prut		–	12 c. , 60 s.
3.	Vaslui	4	16	Mai mult de 300 c.
4.	Bârlad	30	150	
5.	Galați	12	70	
6.	Tecuci		–	Mai mult de 200 c.
7.	Bogdana	6	18	Sat pur maghiar de odinioară
8.	Stănești		150	
9.	Mănești	8	48	Cândva maghiar
10.	Oituz	14	69	
11.	Bahna	12	57	

12.	Satul Nou		49	
13.	Trotuș	30	125	Cândva sat maghiar
14.	Lucăcești	15	86	Mai mult de 100 c.
15.	Satu de Jos		–	Sat maghiar vestit de dinioară
16.	Solonț	35	175	
17.	Fărăoani		400	
18.	Pașcani	6	30	Sat pur maghiar de odinioară
19.	Valea Seacă		55	
20.	Fântânele	12	58	
21.	Trebișu	25	155	
22.	Bacău		680	„Numai” 680 s.
23.	Piatra Neamț	3	16	Sat pur maghiar de odinioară
24.	Roman	6	36	Mai mult de 300 c. 800 s. maghiare și de sași
25.	Tămășeni		70	
26.	Adjudeni		173	
27.	Răchiteni		389	
28.	Săbăoani		300	
29.	Leucușeni		40	
30.	Tețcani		160	
31.	Târgu Neamț		94	Numai sași, cu miile
32.	Hodora(?)		–	
33.	Baia		256	Mai mult de 1000 c. 6000 s. maghiare și de sași
34.	Suceava		25	Cei 25 de s. și-au uitat limba maghiară. În trecut mai mulți sași, împreună cu maghiari și italieni 8000 s.
35.	Siret		–	S. catolice au trecut la români
36.	Herlău	5	19	Mai mult de 500 c.
37.	Cotnari		276	S. de sași și mai numeroși maghiari
38.	Sărata		40	
39.	Amadjei		99	
40.	Strunga		11	
41.	Iași		300	Mai mult de 1000 s.
42.	Ciuburciu		200	
	Total	1020	5577	25-30 000 (?)

În cele 42 de localități din Moldova în 1646 trăiau 5577 de suflete catolice. Deci, pe baza tabelului nu era posibilă totalizarea numărului familiilor, deoarece nu erau specificate în fiecare localitate aceste date de către episcop, însă Bandinus a menționat că în satele vizitate trăiau în total 1020 de familii. O familie era compusă în medie din 5-6 membri, numărul este identic și în cazul localităților unde este menționat numărul familiilor.

Ca să aflăm numărul locuitorilor maghiari, din totalul catolicilor menționați mai sus ar trebui scăzut numărul catolicilor de altă etnie decât cea maghiară (deși neînsemnate la număr, în Moldova trăiau și catolici sași și polonezi). Astfel, ca să obținem numărul real al catolicilor maghiari, ar trebui adăugat la numărul sus-menționat numărul catolicilor maghiari din satele unde Bandinus n-a ajuns cu ocazia vizitei făcute în Moldova, deci numărul acestora nu este inclus în tabel. Ne rămân însă ca date necunoscute atât

numărul celor de scăzut, cât și al celor de adăugat. Datorită acestui fapt trebuie să ne mulțumim cu următorul total – estimat – al maghiarilor catolici din Moldova: în timpul lui Bandinus trebuie să fi trăit în Moldova aproximativ între 5000–6000 de suflete de etnie maghiară. Situația cea mai solidă a maghiarimii din Moldova era în preajma orașului Roman, unde vizitatorul n-a semnalat în niciun sat numărul în descreștere al maghiarilor față de situația din trecut. Ca asemănare: într-o grupare efectuată de către Năstase maghiarimea din Moldova se prezenta astfel:

1. Din zona Tazlăului Sărat 261
  2. Din zona Trotuș 516
  3. Din zona Bacăului 1378 (exceptând Bacăul: 698)
  4. Din zona Roman 1168 (exceptând Romanul: 1132)
  5. Din zona Herlău-Cotnari 445
- Catolicii luați în evidență dispuneau de 10 preoți (5 maghiari, 3 italieni, 1 polonez, 1 sas) și de 30 de deaci

(cantori). În starea lor de asimilație și de pieire avansată, îngrijirea sufletească le era asigurată într-un procentaj de 50% de preoți de etnie maghiară, iar în ceea ce privește trecutul, după cum ni se arată în raport, memoria poporului era plină în exclusivitate de pomenirea preoților maghiari.

Pe baza raportului lui Bandinus, despre catolicii maghiari de odinioară ai satelor cu numărul populației maghiare în descreștere, am efectuat un calcul retroactiv. Am înmulțit cu 5 numărul caselor, deci al familiilor, iar în cazul satelor unde nu era specificat acest lucru, am înmulțit cu 2 numărul populației din timpul lui Bandinus. Numărul locuitorilor catolici din satele, unde descreșterea numărului populației maghiare nu era semnalată, l-am împărțit în doi – presupunând în mod optimist că între timp și-au dublat populația. Pe baza unui asemenea calcul, pornind de la numărul catolicilor de pe vremea lui Bandinus, cu una sau două generații mai înainte, poate pe la începutul secolului al XVI-lea, am constatat că Moldova era locuită de aproximativ 25-30 000 de suflete catolice, din care, datorită faptului că sașii erau prezenți în zonă cu un număr însemnat, numărul maghiarilor catolici ar fi fost de circa 20-25 000 de suflete. Probabilitatea acestui calcul o justifică faptul că în 1597 episcopul Querini, pe baza vizitei făcute aici, în raportul său vorbește despre 1691 de familii și 10 704 de suflete, iar mai înainte de el, în 1588, un om de stat din Moldova, Brutti Bertalan consemnează 15 000 de catolici în Moldova. (Auner, 1908, 24 și 21. p.). Aceste cifre justifică pieirea de mare amploare a populației maghiare semnalată de Bandinus și fac posibilă o estimare între 20 000 și 30 000 de suflete a maghiarilor de odinioară. Această cifră însă ar avea valoare numai dacă ar fi la ce o raporta. Dacă am ști, în primul rând, numărul total al populației Moldovei din acea vreme. În general, se presupune un număr mai însemnat al populației maghiare decât cea valahă la întemeierea statului Moldovei. Totuși, e incredibilă prezentarea voievodului Petre Șchiopul din 1591, potrivit căreia Moldova ar dispune de 47 167 de locuitori (Domokos, 1938, 296. p.) – din care cca. 15 000 erau deci catolici –, referindu-se la întreg teritoriul Moldovei. Conform Elekes, românii pretind populația ambelor voievodate ale lor, a fi de câte jumătate de milion la sfârșitul evului mediu, fără nicio sursă să confirme acest număr. (Elekes, 1940, 371. p.) Oriunde ar fi oscilat numărul populației valahe între 50 000 și 500 000 de capete, este un fapt de netăgăduit că masa populației maghiare relativ mică prezenta o parte însemnată a populației Moldovei.

Nu socotim ca fiind neaparat necesar prezentarea tuturor datelor despre maghiarimea din Moldova din secolele ce urmează, care – de fapt – sunt mai cu seamă niște estimări oscilatorii și prezintă numărul populației maghiare din Moldova ca unul care stagnează timp de aproape un secol, oscilând în jurul 5000 de capete. Domokos a cules aceste date într-un articol și aproape toate prezintă lacune, astfel ele pot fi interesante, dar fără mare folos. (Domokos, 1938).

Pe de o parte, lacunele aflate în surse sunt de vină pentru că maghiarimea din Moldova într-o perioadă lungă nu apare ca o etnie aflată în plină dezvoltare demografică. Mai erau și molimele și năpastele războaielor, la care mulți dintre episcopii vizitatori fac referiri. Dacă timp de un secol nu pot fi luate în seamă sursele istorice referitoare la maghiarii din Moldova, e îmbucurător că Bandinus redă un punct de sprijin sigur și solid, pe baza căruia poate fi intuit nu numai numărul din trecut al poporului nostru moldovean, dar și cel din secolele ce au urmat. Reprezintă o sarcină și mai grea estimarea numărului prigonitilor și al năpăstuiților din cauza crezului lor religios sau politic. Veneticii aceștia s-au dizolvat printre rândurile populației străvechi maghiare și astfel nu știm cărui motiv se datorează creșterea acestei populații: sporului natural sau topirii în rândurile ei a noilor veniți. Pe baza unei fantezii oarecare, poți concluziona, de exemplu, husiții izgoniți din țară conform celor relatate într-o scrisoare datată din 1571, potrivit căreia preotul din Troțuș, Thabuk Mihály a readus dintre fugari în jur de 2000 de suflete în sânul bisericii catolice.

Și despre numărul curuților pribegi avem o sursă: la Stroici în 1743 erau 300 la număr. Numărul emigranților este greu de a fi luat în evidență. Privind numărul secuilor emigrați putem concluziona, pe de o parte, de pe urma coloniilor lor alcătuite în pribegie, pe de altă parte, din creșterea exagerată a numărului populației maghiare din Moldova, care nu se explică din sporul de natalitate. Dacă ne raportăm la numărul emigranților secui de la mijlocul secolului al XVIII-lea pe baza coloniilor lor, o mare parte dintre ei (poate jumătate) s-au stabilit în Bucovina. Se știe numărul precis al celor stabiliți în Bucovina: 2687 de suflete. Astfel, numărul total al emigranților secui din timpul domniei Mariei Tereza poate fi estimat la 6-7000 de suflete. Acest număr, luat în sine, nu pare a fi enorm și cititorul poate ne va reproșa că am prezentat în culori atât de sumbre și amănunțit exodul petrecut acum 180-200 de ani. E drept că scopul nostru a fost în primul rând să atragem atenția cititorilor asupra problemelor sociale grele ivite pe atunci pentru prima dată într-o lumină clară și nu pentru prezentarea pierderilor numerice colaterale ale populației. Cu toate că și aceste pierderi au fost destul de însemnate, dacă luăm în considerare următoarele circumstanțe: emigranții – în majoritatea lor – proveneau din comitatul catolic Ciuc (reformați abia dacă au fost printre ei). Despre populația Ciucului avem informația că a fost înjumătățită de foametea și molima de ciumă din 1717-19, mai precis: din 25 000 de locuitori au pierit 11 343, supraviețuind acestor calamități mai puțin de 14 000 de persoane. Cu ocazia năvălirii tătarilor din 1694, un sfert de secol mai înainte, au fost deportați în jur de 7000 de robi, tot din comitatul Ciuc. (Nagy, 1918, 73. p.). Dacă ne gândim că, după aceste două pierderi de sânge, peste 40 de ani cei 6-7000 de emigranți proveneau tot din zona Ciucului, ne putem da seama ce pierdere însemnată trebuia să fi fost pe atunci emigrarea secuilor. Numărul secuilor

emigranți până la începutul secolului trecut (secolul XIX – nota red.) poate fi dedus din creșterea excesivă a numărului locuitorilor catolici din Moldova de după mijlocul sec. al XVIII-lea, situația pe care o redăm în tabelul 2. (alături de datele referitoare la o sporire numerică înceată).

Pe la cumpăna secolelor (scăzînd dintre catolici numărul neînsemnat al celor de altă etnie decât cea maghiară), în Moldova au trăit aproximativ 60 000 de maghiari. Cifra apare și la Weigand, un cercetător de seamă care prezintă date remarcabile, întrucît face diferențierea maghiarilor moldoveni din punct de vedere etnografic și al dialectului vorbit de aceștia (Weigand, 1902):

- Ceangăi (maghiari străvechi): 45 000 din care vorbesc limba magh. 18 000
- Secui (emigranți): 13 000 din care vorbesc limba magh. 12 000
- Alți maghiari: 2000
- Total: 60 000 din care vorbesc limba magh. 30 000

Lăsăm, deci, la o parte estimările fanteziste apărute

în diferite articole, prezentări, începînd de la cumpăna secolelor și ne rezumăm la calculele lui Domokos Pál Péter, referitoare la anul 1930. Potrivit estimărilor lui, în 1930 numărul catolicilor din Moldova este de 90 660 de catolici, din care 85 000 pot fi socotiți de origine maghiară, din care pe cei vorbitori de limbă maghiară îi estimează (față de Weigand într-un mod mai optimist) la 55 000 de suflete (Domokos, 1931, 181–182. p.)

Aceste date într-o oarecare măsură sunt valabile și în ziua de azi (N.B. data apariției articolului lui Mikecs!). Dacă adăugăm la datele de mai sus și numărul maghiarilor românizați în religia lor, cifra de 85 000 poate fi umflată la 100 000 sau poate chiar la 125 000 (asemenea date „rotunde” circulă în prezent privind numărul maghiarilor moldoveni însă pentru recunoașterea, identificarea maghiarilor deveniți români ortodocși a încetat să mai existe orice posibilitate.

* In Mikecs László: *Csángók*. Bolyai Akadémia, 1989.

Tabelul 2.

Anul	Numele celui care publică informația	Numărul locuitorilor catolici	Sursa
1744	Jeziarski R. Szaniszló, episcopul din Bacău	5500	Auner, 1908, 48. p.
1766	Deductie din raportul lui Zöld Péter	În jur de 9000	„ „ 56. p.
1773	Delegatul francez Saint-Priest	Aprox. 12-15 000	„ „ 58. p-
1779	Prefect misionar Martinotti Josif	15 000	„ „ 58. p-
1807	Consulul Hammer	21 307	„ „ 65.p.
1814	Prefectul Berardi	23 331	„ „ 67.p-
1822	Consulul Raab	În jur de 40 000 (exagerat)	„ „ 72.p.
1830	Consulul Lippa	În jur de 50 000 (exagerat)	„ „ 72.p.
1842	Petrás Incze	În jur de 57 000 (exagerat)	Petrás, 1842, 14. p.
1851	Episcopia din Iași, schematismul oficial	45 752	Domokos, 1938, 303. p.
1868		56 345	Imets, 1868, 101.p.
1874		58 809	Domokos, 1938, 303. p
1902		64 601	Auner, 1908, 79.p.

LITERATURĂ

1. AUNER KÁROLY: *A romániai magyar telepek történeti vázlat*. Temesvár, 1908: VII+ 94 l. + 2 térkép-vázlat. Ismertette és néhány adatát javította D. F. Századok, 1908: 924–7. p.

Oare de ce naționalitate o fi acest A., purtând un nume german, cel care scrie în limba română, este canonic din București și îngrijitorul de suflete al maghiarilor? Cel care e și un istoriograf migălos, autentic și în această calitate a întocmit prima prezentare de sinteză istorică a maghiarimii de dincolo de Carpați. Lucrarea sa, prezentând numeroase date de istorie a religiei, este și azi cu totul indispensabilă.

2. Raportul din 1648 al arhiepiscopului marcianopolitan MARCUS BANDINUS papei Inocențiu al X-lea despre vizita de pastorație făcută în dieceza Moldovei în 1646. Prima referire la această operă o găsim la Gegő Elek: „mărturisesc cu recunoștință că P(ap) Sándor (parohul catolic de la Tro-

tuș) mi-a atras atenția și asupra unui manuscris – ce mi-ar fi de folos în privința temei ce o abordez – al P(aterului) Bandinus din Scopie, arhiepiscopul marcianopolitan, fostul locțiitor al episcopului din Moldova, document aflat în biblioteca paterilor franciscani din Cluj (Transilvania), iar un alt exemplar în Ungaria, în biblioteca franciscanilor de la Gyöngyös. „El însuși a publicat unele fragmente în traducere maghiară din raportul lui B. și a și utilizat unele date în lucrarea sa, având la îndemână manuscrisul aflat în biblioteca franciscanilor de la Gyöngyös. Exemplarul acesta de la Gyöngyös a fost copiat de pe cel din Cluj la indicațiile istoriografului franciscan, Blahó Vince în 1781. Copia în cauză se păstrează și în prezent la Gyöngyös. Despre exemplarul aflat în Cluj, cel care a fost utilizat în 1846 de către baronul Kemény József, bibliotecarul actual din Cluj nu are nicio cunoștință. Un al treilea exemplar al manuscrisului a fost descoperit la un anticar din Italia de către cercetătorul de surse istorice C. Erascu, la finele

secolului trecut (sec. XIX – nota red.). Exemplarul acesta de 196 pagini (având formatul mic) a fost intitulat de către Urechia Codex Bandinus, prevăzut cu note și comentarii în limba română și publicat în 1895 la București. Pe baza acestui exemplar Domokos Pál Péter a făcut o traducere închinată amintirii lui Gegő Elek (...) Ar fi binevenită compararea celor trei exemplare enumerate mai sus, în vederea stabilirii raportului dintre ele, pentru aflarea care este originalul. Raportul lui B. este documentul cel mai vechi, cuprinzător și autentic al maghiarimii din Moldova. Tabelul nominal al catolicilor din Moldova din 1646, aflat în addenda lucrării ar trebui prelucrat neaparat.

3. DOMOKOS PÁL PÉTER: *A moldvai magyarság*. Csíksomlyó, 1931, 302. p.

Este propagatorul, lucrătorul cu cele mai bune intenții, cel mai perseverent al cauzei ceangăilor. Prin numeroasele sale publicații, culegeri de folclor, drumuri de studii la fața locului, perseverența, sârguința sa, caracterul său neînfricat, etc. și-a dobândit merite deosebite. Prin culegerea sa de folclor (până când va fi elaborată una mai amănunțită și mai bogată) aduce un serviciu folositor cauzei. Experimentele, observațiile sale dobândite cu ocazia drumurilor de cercetare pot fi fructificate și în continuare. Verdictele, constatările referitoare la trecutul ceangăilor, luate din a doua, a treia mână, sunt însă lipsite de un spirit de critică adecvat. În pofida bunăvoinței autorului, aceste date pot fi folosite, fructificate doar cu rezerve.

4. DOMOKOS PÁL PÉTER: *A moldvai magyarság történeti számadatai*. *Hitel*, 1938, 295–308. p. Este o prezentare statistică, amănunțită a literaturii de specialitate și a mai multor surse bibliografice românești (majoritatea lor după Hurmuzaki).

5. DÖBRENTEI GÁBOR kérdései s PETRÁS INCZE feleletei a moldvai magyarok felől. (Întrebările lui Döbren-tei Gábor privind maghiarii din Moldova și răspunsurile lui Petrás Incze la acestea) *Tudománytár*, Új folyam XII. (1842). 7–31., 67–98., 147–163.

Secretarul Academiei maghiare D. s-a întâlnit în vara anului 1841 în stațiunea balneo-climaterică de la Borsec cu P. și cu prefectul misiunii din Moldova, Arduini. D. l-a rugat pe preotul maghiar ca – potrivit interesului exprimat recent de Academie – să dea o informare pentru publicul maghiar. Astfel a fost formulat chestionarul informativ cu cele 38 de întrebări și tot atâtea răspunsuri, autentificat cu ștampila lui Arduini. Această ștampilă – după cum se vede – l-a influențat întrucâtva pe Petrás. În contrast cu alți autori din perioada istorică respectivă ca Gegő, Jerney și alții, el nu-i acuză pe preoții italieni pentru valahizarea maghiarilor moldoveni, mai mult le preamărește intențiile și îl laudă pe prefect. La întrebările „cu probleme” răspunsul e succint. Trecând cu vedere peste aceste neajunsuri, putem aprecia că P. dă răspunsuri deosebit de precise, cumpătate și – în privința trecutului ceangăilor – aceste surse pot fi utilizate cu încredere. Este deosebit de valoroasă culege-

rea sa de folclor din Cleja, cu cele 21 de cântece populare. 6. ELEKES LAJOS: *A román fejlődés alapvetése*. (Bazele dezvoltării române) *Századok*, 1940, 278–313., 361–404. O istorie scrisă cu duh și convingător a formării și dezvoltării vieții românești din evul mediu și rolul maghiarimii în această dezvoltare. Despre originea și soarta maghiarilor din zona extra-carpatică și E. are o viziune similară cu a noastră din această lucrare.

7. NAGY REZSŐ: *A krimi tatár rabok történetéről*. *Lo-sonc*, 1918, 80. p. Tătarii năvălitori în decursul secolului al XVII-lea au dus în robie cu sila pe numeroși secui. Întreaga armată a principelui transilvănean Rákóczi György al II-lea, condusă de Kemény János, a căzut în robia hanului tătarilor din Crimeea. Despre soarta tragică a miilor de robi ne înștiințează numeroase scrisori, jurnale, autobiografii, memorialistici. În 1694 comitatul Ciuc va fi din nou devastat de tătari, năvălitorii ducând cu ei un număr de 7000 de robi. Acești „robi ai tătarilor” duși cu sila în Basarabia și în Crimeea în sec. XVII prezintă o pierdere de populație mai însemnată decât exodul, emigrația. Călătorii orientali din acele vremuri, având ocazia să-i întâlnească pe acei bătuți de soartă la fața locului, în scrierile lor înștiințează populația de acasă despre suferințele acestora. Ráday, Turkoly, Vetsei Pap și alții relatează despre Țara Tătarilor pe baza povestirilor robilor eliberați. N. în caietul său publică date referitoare la robii tătarilor, despre amintirile maghiarilor din Țara Tătarilor. Consideră scrisoarea lui Turkoly ca fiind o falsificare. Redă o etimologie greșită a toponimului Ciuburciuc, atribuindu-l robilor ciucani duși cu sila în robie de după năvălirea tătarilor din 1694 (cseber + csík).

8. VESZELY, IMETS és KOVÁCS utazása Moldva-Oláhonban, 1868. (Călătoria în Moldo-Valahia din 1868 a lui Veszely, Imets și Kovács) *Marosvásárhelyt*, 1870.

În afară de cele trei persoane enumerate a mai participat un canonic (Kubinszky) și un avocat (Mayer) în acest grup, trimis în România de către Asociația Sfântului Ladislau, ca să se informeze despre situația catolicilor de aici. Rodul acestei drumeții este cartea având ca titlu amintit mai înainte, o lucrare supraabundentă, mediocră, scrisă într-un ton școlăresc. Cu toate acestea, întâmplările relatate privind deplasările pot fi utilizate din când în când, iar datele culese din arhivele parohiilor, unde nu prea au acces alte persoane decât cele cu sutană, aduc servicii bune celor interesați în probleme bisericesti. Proiectele lor frumoase în legătură cu ceangăii moldoveni au rămas doar în fază de față.

9. WEIGAND GUSTAV: *Die Dialekte der Moldau und Dobrudsha*. *Neunter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänische Seminar) zu Leipzig*, 1902. 138–236.

*Traducere: Bartha György
Lectură: Ion Nete*

A csángó szó etimológiájához

A *csángó* szó eredetével kapcsolatban számos elmélet létezik, anélkül, hogy ezek közül bármelyik is általános elfogadottságra tett volna szert. Legújabban Péntek János közölt egy meggondolkodtató tanulmányt, amely szakít a korábbi elméletekkel, és azt állítja, a moldvai nem székely magyarok a moldvai székelyektől kapták nevüket, mégghozzá abból a jellegzetességükből, hogy a *csinál* szót *csán* formában ejtették.¹ Az alábbiakban saját székely nyelvföldrajzi kutakodásaim alapján próbálom a kérdést körüljárni, mivel úgy érzem, az általam 2004-ben megjelentett *Székely szótár* bővítési, javítási munkálatai során elégséges adat gyűlt fel arra nézve, hogy valamiféle következtetést levonjak.

A jelenleg szerkesztés alatt álló, ám a világhálóra máris feltett *Új magyar etimológiai szótár* (= ÚESz., MTA Nyelvtudományi Intézet, <http://nszt.nytud.hu/etimologia.html>) *csángó* szócikke így néz ki:

„**csángó A:** 1400 *Chango* szn. (ZichyOkm. 5: 192); 1424 ? *Czanko* szn. (MNy. 85: 275); 1443 ? *уанга* szn. (uo.) [csak EWUng.]; 1533 *Csángó Hungari* [U] (Nyr. 41: 245) [csak EWUng.]; 1781 *csángó-magyarok* (NyK. 38: 258); 1862 *czángó* (CzF. *csangó*); nyj. *sangó* (ÚMTsz.) **J:** mn 1400 ? 'a csángónak nevezett magyar népcsoportoz tartozó' (↑), 1533 'ua.' (↑) | fn 1400 ? 'a csángónak nevezett magyar népcsoportoz tartozó személy' (↑), 1792 'ua.' (SzD.).

Származékszó. ⊗ A *csáng*-ból -ó (folyamatos) melléknévi igenévképzővel. A *kó*-ra végződő változat azáltal keletkezett, hogy a szóvéget kicsinyítő képzőként fogták fel. A szó népnévvé való alakulása ennek a népcsoportnak Erdélyből Moldvába való kivándorlásával függ össze. – Valószínűleg ide tartozik: *csángó* 'kellemetlenül, fülsértően kongó harang' (1792), 'nem szabályosan, nem rendszeren húzott [harang]' (1838); ezt esetleg egy külön hangutánzó tő is befolyásolhatta."

Szintén kötődhet a *csángó* szóhoz az ÚESz. *cankó* szócikke is:

„**cankó A:** 1784 *tzankó* (SzD. 83); 1842 *csángó* (MTsz.) **J:** 1. 1784 'sör, pálinka, bor alja; Rest von Bier, Branntwein, Wein' (↑); 2. 1838 'savanyú bor; sauerer Wein' (Tsz.).

Ismeretlen eredetű. ⊗ – A *csángó* változat a *csángó* analógiájára keletkezhetett. A 2. jelentés talán a *vinkó* hatását is mutathatja."

Az alábbiakban a *Székely szótár* javított, bővített kiadásában szereplő CSÁNG szócsaládot mutatom be. Itt értelemszerűen olyan szavak szerepelnek, amelyeket használnak székelyek (a székelyek által lakott területek nagy részén, vagy egy-egy székely tájegységen belül).

cángat (fülsértő) *zajt csap, például veri a kanalat a tányérhoz.* Közlő: Fazakas Erzsébet (Kászontíz).

„Ne cángass, egyél szépen.” (Fazakas Erzsébet)

csáng *lármasan, kellemetlenül kolompol, csenget* (ÚMTsz.). Általánosan használt székely szó.

csángá *oldalgó (állat, ember).* Közlő: Vákár Tibor (Csík és Gyergyó).

csángál 1. *rosszul, fülsértően harangoz* (MTsz., ÚMTsz.); 2. *valamely tárgyat (pl. vasat) verve fülsértő hangot idéz elő* (MTsz.); 3. *csacsog, fecseg* (MTsz., ÚMTsz.); 4. *valamilyen játékeszközt, labdát úgy dob, hogy az nem egyenesen, hanem félre, oldalt esik; mérleghintán (lipinkán) úgy játszik, hogy az időnként félre-félrebillenjen* (ÚMTsz.). Adatok a Gyimesekből, Csíkból, Gyergyóból, Háromszékről, Udvarhelyszékről.

csángára félre. Közlő: Vákár Tibor (Csík és Gyergyó).

„Csángára áll a sapkája, csángára ment a labda.” (Vákár Tibor)

csángat *rosszul, nem ütemesen harangoz, félreveri a harangot* (Krizsa, MTsz., ÚMTsz., Dálnoki szójegyzék).

„A mi alszegi faluvégünkhöz [Homoródalmáson, Udvarhelyszék] a román templom állt legközelebb, zsákutcán fejtől, a gránictól éppen el is láthattunk odáig a főút hídon túli szakaszán, s éles, majdnem csengettyűs harangszava szinte a fülünkbe szólt, úgyhogy egyszer, amint télidőben a műhelyül használt nyári házban, a sütőben faragásztunk hárman mi Sanyinkkal, s a vele egykorú Kusztor Gáborral a szomszédából, az estefelé megcsendülő harangozás nyomán ki is futott a szájamon a megjegyzés, hogy »csángatnak az oláh templomban«, amit mindjárt meg is bántam, arra gondolva, hogy hátha a »csángatással« megbántottam a Sanyi jámbor jóbarátját, de a »román« Kusztorán még annak sem látszott semmi jele, hogy meghallotta volna a szavamat.” (Szabó Gyula: *Az irredentizmus mámora*)

„Az apácai magyar közösség véleménye megoszlik származásuk felől. A falu egy része a székely eredet mellé teszi le voksát, másik része csángó származásúnak tartja

magát.” (21 éves, középfokú végzettségű nő) „Hát tudod-e, hogy az én nagyapám örökké magyarázta, hogy ő hallotta a régiektől, hogy nem székelyek voltunk az apácaiak, hanem szabad ’szökelyek’, hogy valahonnan elszöktek, s úgy maradt székelyekre. Nem székelyek voltak, hanem azt mondták Apácán, hogy szabad szökelyek voltak, hogy elszöktek valamikor, mikor menekültek. S akkor hallották, hogy székelyek, s mondták, hogy székelyek... csak magyarok, Apácának népe már 1300-tól van, nem lakták se csángók, se székelyek, hogy ezután elcsángósodtunk a határok miatt. (Mit jelent az, hogy csángó?) Határőrséget csináltak, ’csángattak’, jön az ellenség keresztül a határon és csángattak Apácán.” (Bakó Boglárka: „...Itthon vagyunk megszokva, ... ideköt minden...” Egy barcasági magyar közösség lokális identitástudatáról és interetnikus kapcsolatrendszeréről. In uő [szerk.]: *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2003.)

megcsángat megcsenget

„Tudtam, hogy mit csinállok, amikor megcsángattam előtte az örömhírt; vagyis amikor elmondtam, hogy a fogatos számár megérkezett, s véle az apróbb szállításokat én bonyolítom. Ha az ember a bőriből ki tudna ugrani, akkor Dobai menten kiugrott volna, úgy megörvendett.” (Tamási Áron: *Szirom és Boly*)

csángatás, csángotás rossz harangozás vagy csengetés (MTsz.)

csángó 1. azon néphez tartozó ember, amelynek tagjai Moldvában, a Gyimesekben és a Barcaságban élnek; 2. pálinkafőzéskor az üst fenekén maradó anyag. (Kriza, Udvarhelyszéken használatos); 3. rosszul hangzó magyar beszéd (MTsz.)

1762-ben: „Tudgya-é a tanú bizonyosan Tatros Lokán lakó Barabás István nevű Csángó Pusztina Erzsébetet hogy Anya Szent Egyház törvénye szerint feleségül házas társának el vette, már ennek előtte tíz esztendővel?” (Báth János: A csíkszentmiklósi havashasználat és a Tatros-völgy korai népeisége. *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve*, 2005. 23–24.)

csángó beszéd rosszul hangzó magyar beszéd (MTsz.)

csángós sebess gyors ütemű táncdallam, melyre csárdást járnak (ÚMTsz.) (Csík vármegye).

Eredet

Az utóbbi időben nagy karriert befutott *elcsángál* ’elkóborol’ szót nem sikerült adatolnom a székely élőnyelvben, írott nyelvi előfordulásai minden egyes esetben arra az elméletre mennek vissza, hogy a csángó népnév az *elcsángál* ’elkóborol’ szóból jön.

Az ÚESz. szerint a *csángó* szó a *csáng* ’elkóborol’ jelentésével függ össze, az Erdélyből Moldvába való ’elkóborláskor’ kaphatták a nevüket. Az ÚESz. (és a TESz.) elsősorban Losonczy elméletére épít, aki így adja meg a jelentésfejlődés útját: „*csángat ’eltávolít, elterel’ ~ -ál gyakorító képzővel *csángál* ’ide-oda terel, ide-oda ingat’ —

> ’a harangot ide-oda ingatja, lóbálja’ = ’rosszul harangoz’ — > ’kellemetlen hangon énekel, ’fecseg’. (Losonczy Zoltán: A moldvai csángók eredetéről. *Magyar Nyelvőr*, XLIV. évf. /1915/ 1. sz. 17.)

Ezzel szemben a szócsalád szavaiból kitűnik, azok mindenikében benne van a ’fülsértő’ jelentés. Még a Kriza által adatolt *csángó* ’pálinkafőzéskor az üst fenekén maradó anyag (vö. ÚESz. *cankó*) esetében is ide megy vissza a szó eredete: pálinkafőzés közben az üstből az alkohol kipárolog (s ha nem figyelnek, belefut az utólé is a pálinkába), a maradék seprőt pedig egy hosszú bottal szokták összevissza megkeverni, keverés közben a bot hozzáütődik az üst falához, és *csángó*-ó ’lármásan, kellemetlenül kolompoló, csengető’ hang hallatszik.

A *csángós sebess*, ’gyors ütemű táncdallam, melyre csárdást járnak’ szintén a *csáng* családjához tartozik, és nem a csángó népnév bújik meg benne. A táncban ugyanis van egy jellegzetes táncmozdulat: a lábát úgy mozgatja, mint ahogy a harangot veri (félre) a harangnyelv (e jellegzetes mozdulat általában a moldvai körtáncokra jellemző: a körforgás végén a táncosok kétszer vagy többször elől mintegy félrelógatják a lábukat, majd másik irányba kezdenek forogni). Az újabban elterjedni kezdő „csángó sebes” kifejezés ennek az eredeti „csángós sebess”-nek a félreértelmezése.

Így elmondhatjuk, az MTsz. által adatolt *csángó beszéd* ’rosszul hangzó magyar beszéd’ tevődött át a csángó nevű népcsoportra, ugyanis a csángó beszédnek van két olyan jellegzetessége, a c-zés (csángó helyett cángó) és a sziszegés (szok ’sok’, szo, ’só’, flyesz, ’füles /nyúl/, mászik ’másik’), amely a moldvai magyarság első leíróit is sokkolta, és amelyet fülsértőnek éreztek a székelyek.

Amennyiben a **CSÁNG** szócsalád abszolút tövének eredetére vagyunk kíváncsiak, a székely nyelvjárások vizsgálatából szintén megnyugtató választ kapunk, ezért nézzük a **CSÁ** szócsaládot.

csá! *jobbra!* (állatterelő szó) (ÚMTsz. Népnyelvi szó.)

„– No, Estók bá, tekintsen kied csára!

Estók bá az agyagfalvi rét jobb oldalára nézett.” (Merényi László: Istené ügyem! Eredeti beszély a székely népeletből. *Vasárnapi Újság*, 1867. október 27.)

csára áll, csarán áll ferde (ÚMTsz. Népnyelvi szó.)

„Fölöslegesen rázta meg Gergely a szakállát, délire már csak a patakparton maradnak hólibák. Meghül a vér ereinkben, oly közel jár a szakadékhoz a szekérkerék, hogy már látjuk is a tragédiát: a szénásszekér lovastul, kocsisul a mély patakba szédül, ám pléhtenyérben gyeplő feszül, s ott van az ige is... Csára áll a lovasember kalapja, korbács a lónak vékonyába vág, meghányja az farát, s már csak a száraz szénailat marad utánuk, s a kocsmajtón kibúvó fejcsóválás. Szikkad a sár, ’rájér’ még a szántás...” (Lokodi Imre: Ahol tízezer lejt ér az álom. *Népiújság*, 1998. április 17.)

csábeli *bal oldalra befogott állat* (ÚMTsz. Népnyelvi szó.)
csáгат *balról jobb felé hajtja a barmot, általánosabb értelemben valamelyik irányba hajtja a barmot* (Krizsa, MTsz. ÚMTsz. Általánosan használt székely szó.)

csáगतás *ökröket terelő, hajtó kiáltozás* (ÚMTsz. Általánosan használt székely szó.)

csáगतó *ökör-járomtartó* (ÚMTsz. Népnyelvi szó.)

E. Az ÚESz. szerint a *csá* „Hangutánzó-hangfestő eredetű. ⊗ Önkéntelen hangkitörésből keletkezett. Terelőszo igavonó állatokhoz”.

A TESz. a *csáगतó* szót ismeretlen eredetűnek veszi, mondván, a *csá* állatterelő szó *csáगत* ’balra (jobbra) ösztönöz’ származékával való egybevetése alaposabb vizsgálatot érdemel”. Az ÚESz. túllép ezen a bizonytalankodáson, és a *csáगतó*-t a *csá* alatt tárgyalja, hisz amúgy elég nyilvánvaló, hogy a *csáगतó* segítségével lehet az ökröket *csáगत*ni, irányítani.

A *csábeli* ökör azért van balra befogva, mert ha azt mondjuk neki, *csá!*, akkor ő húz erősebben, és a szekér jobbra megy.

A *csára* áll ’ferde’, *csáगत* ’jobbra vagy balra, ferdén hajt’ jelentései onnan jönnek, hogy az ökrök húzta szekér úgy tűnik, mintha ferdén, imbolyogva menne, hisz az ökrök nem lépnek egyszerre, és folyamatosan *csáगत*ni, visszairányítgatni kell őket.

Itt van a kapcsolódási pont a *csáng* ’lärmásan, kellemetlenül kolompol, csenget’ szóhoz is, hisz a

kolomp, harang is mindenféle ütemesség nélkül, kellemetlen hangot kiadva szól, ha imbolyogva, összevissza ütődik neki a kolomp, harang nyelve. Következtetésképpen elmondhatjuk, a *csángó* szót a székelyek adták a szomszédságukban levő *csángó*knak, nyelvi jellegzetességüket: c-zó és sziszegő ejtésüket emelve ki.

Annak megválaszolása, hogy ez a névadás mikor történhetett, külön tanulmányt követel meg, ám annyit már a fentiekből megállapíthatunk, hogy nem állja ki a kritikát az ÚESz. azon kijelentése, miszerint „a szó népnévvé való alakulása ennek a népcsoportnak Erdélyből Moldvába való kivándorlásával függ össze” (mivelhogy a névadás, mint láthattuk, nem a kóborlással, vándorlással áll kapcsolatban). Megszívlelendő viszont Péntek János megállapítása, aki a székely csoporton belül is a moldvai székelyeket teszi meg névadóknak – ezt a tézist majd a *Moldvai Magyarország* egyik következő számában tárgyalom.

1. Péntek János: A moldvai magyarokról és a *csángó* névről a nyelv-földrajz bizonyosságai alapján. *Moldvai Magyarország*, 2015. 12. sz., 2016. 1–3. sz.: „a moldvai székelyek azt találhatták, azt találták elsődlegesen feltűnőnek a másik csoport beszédmódjában, nyelvük hangzásában, hogy ők a *csinál* szót *csán* változatában használták. Azaz a *csángó*kat azért nevezték (csúfolták) *csángó*-nak, mert leggyakoribb szavukat – tőlük és más magyar csoportoktól eltérően – nem *csinál*, hanem *csán* alakban használták, ilyen értelemben folyamatosan *csánog*tak.”

„A magyar nyelv egyik nyelvjárása...”

– Péntek János nyelvészprofesszor válaszol Tímár Karina kérdéseire –

– Kedves Professzor Úr! Nemrég jelent meg A moldvai magyar tájnyelv szótára című könyvének első kötete. Miért van szükség ilyen nyelvészeti munkára tudományos tekintetben és a moldvai magyarok identitása szempontjából?

– Megszokott szótártípus a nyelvjárások leírásában. Alaptípusa a magyarban Csűry Bálint *Szamosháti szótára*, elvben egy lokális (regionális) nyelvváltozat „teljes” szótára. Képletesen szólva teljes, mert teljes szótár nincs, de olyan, hogy nemcsak annak a tájnyelvnek a köznyelvével eltérő szavait tartalmazza, hanem az azzal egyezőket is. A moldvai mégis más, különleges, voltaképpen minden szava tájszó valamilyen szempontból: vagy hangzásában, vagy jelentésében, vagy teljesen egyedi voltában. És más, mert a moldvai magyar nagyon heterogén: jellegében, történeti rétegzettségében, mai táji tagolódásában, kétnyelvűségében stb. Sok minden keveredik a múltjában, és nagyon változatos a jelenében, újabb kori nyelvi folyamataiban. Mindennek megörökítése fontos szakmai szempontból. Jórészt beszélt nyelvi tényeket rögzít a szótár: szavakat, kifejezéseket, mondatokat, szövegeket, olyanokat, amelyeket egyszer lejegyeztek, ma vagy megvannak, vagy nincsenek. Anyaga alapján sokféle nyelvi és kulturális jelenség vizsgálható, a nyelvi változatosság és a változás folyamatai.

– Hogy mit jelent a moldvai magyarok identitása szempontjából? Nyelvi tényként ez kétségtelenül magyar nyelvi anyag, ha kell még ezt bizonygatni: ez egészében a magyar nyelviség bizonyítéka. A kétnyelvűséggel, nyelvcserével velejáró román elemekkel együtt. Látszólag sok a román nyelvi elem, korábbi számításaim szerint 15-16%, de ez nem sokkal több, mint pl. a bihari román nyelvjárás magyar elemeinek aránya. A magyar nyelviség része a moldvai magyarok identitásának: annyiban és addig magyarok, amíg jellemző rájuk ez a magyar nyelviség.

– Milyen előzményei voltak ennek a munkának?

– Regényt lehetne írni a szótár tudománytörténeti sorsáról, előzményeiről. Egyébként ez is bizonyítja a szótár fontosságát, már nagy elődeim számára is nagyon fontos volt (lett volna) egy ilyen szótár megszerkesztése, megírása. 110 évvel ezelőtt a finn Yrjö Wichmann volt az első, feleségével, Hermann Júliával gyűjtötte Szabófalván és környékén. 1932-ben aztán ő úgy halt meg, hogy nem érte meg szótára megjelenését, azt 1936-ban Csűry Bálint adta ki német nyelven, egy másik finn nyelvessel, Artturi Kannistoval. Ezt idézi a nyelvészet mindmáig *Csángó szótárként*. 1930–31-ben, még kolozsvári tanárként, Csűry Bálint Bogdánfalván gyűjtött (az egyik gyűjtésére Szabó T. Attila is elkísérte), ő ennek a (déli csángónak nevezett) anyagnak a szótárra szerkesztését tervezte, de 1941-ben, már debreceni professzorként, váratlanul elhunyt, anyaga pedig – amelynek

feldolgozását Szabó T. Attila vállalta volna – a háborús bombázások megsemmisült. Maga Szabó T. Attila a későbbi gyűjtésekből szintén tervezte a szótár megszerkesztését, de őt aztán lefoglalta saját monumentális történeti szótára. Márton Gyula, aki szótárra szerkesztette a moldvai magyar tájnyelv román nyelvi anyagát, 1976-ban – közvetlenül halála előtt – szintén elkezdte a tanszéken meglévő archív anyag szótárra szerkesztését. Néhány szócikket szerkesztett meg, mielőtt váratlanul, 60 évesen meghalt. Ebben a sorban én az ötödik vagyok a nagy elődök után. Azt is fontos azonban megjegyezni, hogy az 1979 és 2010 közt B. Lőrinczy Éva főszerkesztésében megjelent ötkötetes *Új magyar tájszótár* szintén jelentős anyagot tartalmaz Moldvából.

– Milyen forrásokból származik a tájszótár anyaga?

– Elődeimtől eltérően én nem végeztem terepkutatást Moldvában. A szótár törzsanyagát a később általam vezetett tanszék előző nemzedéke gyűjtötte a 20. század közepén (Szabó T. Attila és Márton Gyula vezetésével), az akkori gyűjtés célja *A moldvai csángó nyelvjárás atlaszának* megszerkesztése volt. Ennek kiadása is ránk maradt, 1991-ben jelentettük meg két kötetben Budapesten, a teljes gyűjtés archív anyaga pedig ott volt elrendezve a tanszéken. A teljes gyűjtés jóval több volt, mint a nyelvatlasz anyaga, mint a szűken vett nyelvföldrajzi anyag. Gyűjtés közben a tanszék akkori tagjai azon kívül is sok mindent lejegyeztek, Márton Gyula ezt aztán saját munkáihoz további gyűjtésekkel egészítette ki (nyomtatott forrásokból is). Az akkori nyelvészeti gyűjtésekkel párhuzamosan folyt Faragó József, dr. Kós Károly és Szentimrei Judit néprajzi gyűjtése, ez kötetben is megjelent. Mindezeket forrásként használtam fel, megfelelő hivatkozással. Ez jelentősen bővült aztán Halász Péter sorozatban megjelent munkáinak, fiatalabb tanszéki kollégáim (Tánczos Vilmos, Pozsony Ferenc, Gazda Klára) saját anyagukkal szintén gazdagították a források körét. A Wichmann-szótár anyaga is bekerült a szótárba. Tánczos Vilmos néprajzsként, Németh Boglárka pedig nyelvészsként lektora a szótárnak.

– Milyen koncepció szerint alakult ki a szócikkek szerkezete?

– A címszót követően a hangalaki változatok található megfelelő lokalizálással (annak jelzésével, hogy melyiket hol jegyezték le), majd a szó jelentései magyar, román és angol nyelven, a jelentést igazoló, arra utaló példamondatokkal. Ezt követően a címszóval összefüggő, a moldvaira annyira jellemző kicsinyítő vagy gyakorító származékok, aztán szó szerkezetek és kifejezések, valamint állandó szókapcsolatok (szólások, közmondások stb.) található. Mindezen részekbe fontos, a szóval kapcsolatos néprajzi információk is bekerültek. A szócikk végére a legfontosabb források kerültek a szakirodalomban

szokásos rövidítésekkel. Nagyon sok a belső utalás és az ún. utaló szócikk, hogy a szótár használója el tudja igazodni a sokféle változat között.

– A 2. kötet nyilván az *L–Zs-ig érő szavakat tartalmazza majd, de mi lesz a 3. kötetben?*

– A 3. kötet a szótár második része lesz: fogalomtár és szómutató, fordítottja az első résznek, mint ahogy a magyar–angol szótárnak is van angol–magyar párja. Az első részben – mint szokásos – a moldvai magyar tájnyelv szavai találhatóak betűrendbe szedve, az előbb jelzett származékaival, szerkezeteivel stb., és azzal, hogy melyik mit jelent, milyen jelentései vannak, a második részben az lesz megtalálható, hogy minek mi a neve a moldvai magyarban. Tehát a köznyelvi (közmagyar) szóval megnevezett fogalom moldvai megnevezései lesznek az egyes szócikkekben. Például:

FELESÉG feleség, édesasszony, hitves, népe, társ, menyecske, máma, fejezné, <gúnyosan> likas; mujer; <feleségül kér> megkéri; <feleségül kéret> elkéreti.

Kif. <feleségül kéri a lányt> lányt kér; <feleségül megvkihez> hejzajó; <feleséget hoz> elhozza, feleséget hoz/vesz, feleségül vesz; <lányt vesz feleségül> lejánt vesz.

Fr. <gazdag feleségre> Ne örvöngy e pénzhez: ke /= mert/marac a rutval /ti. a gazdag, csúnya feleséggel/ a házba.

Az itt félkövér kisbetűvel szedett szavak címszóként szerepelnek a szótár első részében (az I/1. és I/2. kötetben). Visszakeresve pontosan megtudhatók az egyes szavakra vonatkozó további információk is.

Ebben a 2. részben nyílik lehetőség néprajzi illusztrációk beiktatására is. Mivel pl. a szántásban közismert ekecsúsztatónak (ekelónak) sok neve van (ágas, ekekabala, ekekecske, ekevilla, kabala, kabalajka, kabila, kaliba, kecske, kénytelencsúszó, talabér; jápa, krákán), és ezek itt mind együtt lesznek, ide kerül a tárgyat ábrázoló rajz is (egyébként nagyon önkényes lett volna bármelyik szóhoz társítani az illusztrációt).

Ezt a megoldást egy ilyen szerkezetű, a nyelvészetben jelölésztaninak nevezett szempont érvényesítését éppen a moldvai magyar tájnyelvnek az előbbieken többször hivatkozott, többszörösen vegyes jellege tette szükségessé.

– *A székelység, az erdélyi és a magyarországi közvélemény, de még a moldvai magyarok egy része is hajlamos arra, hogy lebecsülje a moldvai magyar tájnyelvet, nem is beszélve a románokról. Az átlagos műveltségű magyar nem jól érti régiessége, sajátos kiejtése és román jövevényszavai miatt, a román értelmiség pedig tudatlanságában rosszindulatúan korcsitúrának, maddárnyelvnek csúfolja.*

– Igen, általánosnak mondható a moldvai magyarok és nyelvük megbélyegzettsége, stigmatizáltsága. Pontosabban: a két véglet közt látjuk, láttatjuk őket, a mítosz és megbélyegzettség közt. Pedig ez is egy természetes nyelvi másság. Maga a *csángó* név is gúnynévként született, én részben ezért nem is használom. A székelyek jórészt ma is így használják a nevet, így látják

a moldvai magyarokat, az ő tudatukban ütközik a székely büszkeség és a csángó lenézetttség. Pedig a moldvaiak jelentős részükben a hajdani székely menekültek utódai, nyelvük sok tekintetben a székely nyelvjárásnak egy régebbi változata. Nem *elcsángáltak*, ahogy közhasználatú nevüket, a *csángót* (tévesen) magyarázni szokták, nem csavargók voltak, hanem első csoportjukban őket is az ország külső határára, határvédelemre rendelték Belső-Erdélyből még a 13. században, a későbbiek pedig a Székelyföldről menekültek, és nem bűnözőkként menekültek, hanem, a berendezkedő birodalmi hatóság bosszúja elől, legnagyobb tömegben a 18. század második felében.

– *Miben látja Professzor Úr a moldvai magyarok tájnyelvének legfontosabb művelődéstörténeti értékeit?*

– Szinte minden szóról tanulmányt lehetne írni. Itt van például a *feleség, asszony, nő* sajátos régi (nem székely) neve: a *nép(e)*. A szófejtés eddig is feltételezte, hogy *nő* szavunk eredetében összefügg a *nép*-pel, a moldvaiban ez egészen világos, a *nép*-nek itt megvan a 'nő' jelentése is. A román eredetű szavaknak is gyakran megvan a maguk rejtélye, pl. a kukoricának általános a *puj* neve, pedig ilyen neve a románban nincs a kukoricának. Külön nyelvi sajátosságai és értékei vannak a szakrális, ritualizált szövegeknek, ezek jórészt Tánzos Vilmosnak köszönhetően kerültek be a szótárba. A szótár gyakran segíti a szövegek megfejtését. Pl. az *aranygyótár* az nem *arany gyótár*, mert olyan nincs, hanem *aranygyótár*, azaz: arany oltár, de hát ehhez ismerni kell az *arany* szó *aranygy* alakváltozatát stb.

– *Miként járulhat hozzá ez a tájszótár a moldvai magyarok tájnyelvének nagyobb megbecsüléséhez?*

– Szeretném, hogy így legyen, hogy ilyen szerepe is legyen. Hogy megtaláljuk a normalitást a mítosz és a megbélyegzés között. A moldvai magyar tájnyelv egy, a történelem által sok tekintetben megtört nyelvváltozat, egy töredezett nyelv, a magyar nyelv egyetlen külső nyelvszigete. Ezt tükrözi a szótár is, mert nem tükrözhet mást. Olyan, amilyen a beszélők sorsa volt.

Csoda, hogy még megvan, hogy legalább ennyi fennmaradhatott belőle. Akik még beszélnek, jól elboldogulnak vele, számukra teljes értékű. Nem kell senkinek szégyenkeznie miatta. Mint ahogy senkinek nem kellene sem félnie, sem szégyenkeznie saját nyelve, nyelvváltozata vagy identitása miatt. Ez az emberi méltóság alapja.

– *Mit tartana még fontosnak Professzor Úr, hogy elmondjon?*

– Másfél évtizede dolgozom a szótáron. Tanítványaim, munkatársaim segítettek a munkában, volt, amikor többen, volt, amikor kevesebben. Bízom benne, hogy én megérem a közeli teljes megjelenését, és elkerülöm a rossz óment, amit elődeim sorsa jelenthetne. Azt is fontosnak tartottam, hogy itthon, Erdélyben jelenhessen meg, könyvként is méltó formában. Ehhez megkaptam a támogatást, nem panaszkodhatom. Köszönet mindenkinek, akinek része van mindebben!

Nyisztor Tinka kitüntetése

A Magyar Néprajzi Társaság 2017. májusi közgyűlésén Bodó Sándor, a társaság elnöke adta át dr. Nyisztor Tinkának a Pro Ethnographia Minoritatum- emlékérmét.

A Tázló menti Pusztinában 1957-ben született dr. Nyisztor Tinka már gyermekkorában kivált társai közül. Az általános iskolában azzal, hogy a városbeli kórházban reáragadt néhány román szóval még ennyit sem tudó osztálytársai segítségére lehetett. Édesanyja, Dani Péterné kiváló énekes és mesemondó, nagyapja, Kaszóp István a paraszti élet rendjét kiválóan átlátó, faluja történetének nagytudású ismerője volt. Később népszámlálási biztostként nem volt hajlandó románként beírni a magukat magyarnak valló csángó falustársait, s emiatt összeütközései voltak a hivatalos szervekkel. Sepsiszentgyörgyre költözése után, számítógépes programozóként Gazda Klára, Kónya Ádám, Kósa Szántó Vilma népművészeti előadásain ismerte föl a hagyományos csángó műveltség értékeit. Nyisztor Tinka tehát genetikai készítményt hozott a szülői házból, s értéket jelentett számára székely eredetű falujának hagyományos műveltsége. De látnia kellett, hogy „milyen csúnyán elbánnak azokkal, akik aláírásukkal kérik merték azt, ami jogosan jár nekik,” nevezetesen a magyar nyelvű vallásgyakorlatot. Láta, hogy diploma nélkül nem tud segíteni rajtuk a papjaikkal szemben. Elindult tehát a minden felelős moldvai magyar értelmiség útján.

1990 őszén Nyisztor Tinka bekerült a Budapesten működő, külföldi magyar diákok fölzárkózását szolgáló Nemzetközi Előkészítő Intézetbe, ahonnan aztán az ELTE néprajzi szakát választotta. Sokan segítették, mégis nagyon nehéz idő volt ez számára, mire a diplomát kezébe vehette. Aztán tanárai biztatására beiratkozott a doktori iskolába, s elfogadott egy svájci ösztöndíjat. Egy évig Bukarestben tanult, aztán Svájcban, de rendszeresen hazajárt Moldvába „terepezni”, hogy gyűjtse és kutassa csángó népe hagyományos műveltségének emlékeit és folytassa a moldvai magyarok anyanyelvű vallásgyakorlatáért elkezdett harcát. A két terület – a néprajztudomány és az emberjogi küzdelem – csak látszólag különböző dolog, mert az élet valóságában ezek egymásra épülnek. „Hiszen – mondotta egy vele készült interjúban – csak akkor tudok (...) érvelni, ha nagyon tisztában vagyok a tudnivalókkal.” Ehhez a harkhoz szüksége volt a Svájcban szerzett tapasztalatokra, miszerint a különböző nemzetek együtt élő fiai jól megférnek egymással, ha egyik sem akar erőszakosan a másik fölé kerekedni. Ezek nélkül a tapasztalatok nélkül nem tudta volna meggyőzni igazáról Bukarestben a svájci születésű, francia anyanyelvű pápai nunciust a csángók kérésének jogosságáról. Ám amikor a Vatikánban járt a pusztinai asszonyokkal, ott már saját igazuknál nagyobb ellenérdekeltségekbe ütköztek.

Doktori disszertációja konzulensének – dr. Kisbán Eszter professzorasszony – irányításával Nyisztor Tinka hamar rátalált az érdeklődésének leginkább megfelelő tudományos témára, amiben kibonthatta és megmutathatta hazáról hozott ismereteit és kutatói tehetségét. Ez a téma pedig a moldvai magyarok táplálkozásának néprajza lett. Sikerült meghatározni a moldvai magyarok táplálkozáskultúrájának legfontosabb ismérveit és elemeit, ami Kelet-Közép-Európa jórészt középkori, de mindenképpen századokkal ezelőtti étkezési szokásainak maradványa. Ilyen a „középkortól fővő kása”, vagyis a puliszka; a növénylevélbe csavart ízesített, zsíros kása, a galuska; a különféle sebes (savanyú) levelek; a rántás sajátos szerepe, ami nem sűrit, hanem ízesít; aztán ilyen az ünnepek alkalmával a kenyeret pótló, később inkább csemegeként fogyasztott kukoricalepény, a pitán; továbbá a sózásra és tartósításra használt, azon a tájon gyakori természetes sósvíz.

Nyisztor Tinka táplálkozástudományi kutatásai eredményeként számos kisebb-nagyobb tanulmányon kívül

két rangos kötet látott napvilágot. Az egyik társszerzőjével összeállított „szakácskönyv”,¹ ami 140 „csángó” receptet tartalmaz az alivánkától a zuffáig. A másik a szerző doktori disszertációjának anyaga,² amiben helyet kapott egy rövid módszertani fejezet, továbbá a hétköznapi és az ünnepnapok (húshagyókedd, keresztelő, lakodalom és a halotti tor) rendjének és ételeinek élvezetes bemutatása. A téma bőséges szakirodalma és egy pusztinai főzőné kéziratot fűzetének anyaga zárja a kötetet. A könyv különösen értékes részei azok a szerző által módszertani szempontból sűrű leírásnak nevezett fejezetek, amikben a társadalomkutató személyesen vett részt a megfigyelt közösség mívesnapi és ünnepi életében, s följegyzett minden érdemleges mozzanatot.

2010-ben a moldvai magyarokért végzett munkája hatékonyságának fokozása érdekében Nyisztor Tinka létrehozta a Szent István Egyesületet, elsősorban azokból a falustársaiból, akik leginkább együttműködtek vele a magyar nyelvű vallásgyakorlatért vívott küzdelmében és leginkább segítették a falu hagyományainak őrzésében. Szent István oltalmára szentelt templomuk védőszentjének nevét viselő egyesület segítségével oktatja 1994-től a magyar nyelvet a gyermekek számára, valamint kezdeményezett írás-olvasás oktatást telente 50-100 felnőttnek. Ugyancsak az egyesület keretei között valósítják meg Tinka hagyományőrző programjait, amelyek keretében húshagyókeddi bálakat, magyar nyelvű virrasztásokat, búcsúlátogatásokat szerveznek, s táncos-énekes műsoraikkal, hagyományos ételek kóstolóival pedig nemcsak széles körben ismertetik a moldvai magyarok által megőrzött szokásvilágot, de a falu közösségében is növelik ezek megbecsültségét.

A romániai politikai változás óta Nyisztor Tinka folyamatosan küzd azért, hogy a magyar nyelvet az egyházi liturgiában használható nyelvként ismerje el a jászvásári püspökség, és engedélyezze a magyar nyelvű misék celebrálását a moldvai katolikus gyülekezetekben. 2006-ban néhány pusztinai asszonnyal a Vatikánba zárandokolt, hogy kérésüket előterjessék és ügyükkel újból foglalkozzanak. 2008-ban a pápai nunciustól elért egyetlen eredményként a magyar nyelvű misét úgy engedélyezték, ha magyarországi csoport érkezik a faluba, és áldozópap jogállással rendelkező lelkészt hoznak magukkal. A helybéli hívek tehát továbbra sem kapták meg a magyar nyelvű liturgiához való jogot.

Nyisztor Tinka helyi asszonyokkal megalakította a Szent István Gyermekai imacsoprotot, amelynek tagjai hetente együtt imádkoznak, énekelnek és tanulnak, készülnek a búcsúkra, zárandoklatokra. Mivel a templomban erre nem volt lehetőség, 1994 és 2006 között magyar nyelvű miséket tartottak Tinka udvarán, esetenként több mint száz személy részvételével húsvétkor, Szent Péter napján, Szent István búcsúján és halottak napján, egy-egy Erdélyből meghívott ró-

mai katolikus pap vezetésével. 2012 óta heti egy alkalommal az imacsoprot magyarul is imádkozhat a pusztinai templomban. Esetenként magyarországi és erdélyi vendégcsoportokkal is magyarul imádkoznak Szent István királyunk templomában. Egyesülete szervezi az évi rendszeres zárandoklatokat Csíksomlyóra, Kacsikára, Budapestre, és gyakran vesznek részt más erdélyi és moldvai búcsúkon is, pl. Kézdiszentléleken, Futásfalván, Frumószán, Kicsiszaloncon, Jászvásárban. A magyar imádságok népszerűsítéséért tágabb körben is igyekszik tenni az egyesület: nyomtatott imafüzetet adott ki (*Magyarul imádkoznak Szent István gyermekei a templomban*, 2015), ami 800 példányban jelent meg, és el is fogyott. Nyisztor Tinka legújabb, nyomdakész tanulmánya szintén a moldvai vallásgyakorlat egyik szegmensével foglalkozik, amiről előadást tartott a 2016. évi Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus vallásnéprajzi szekciójában.³ 2014-ben a pusztinai Szent István Egyesület Tinka kezdeményezésére emlékművet állított a madéfalvi veszedelem és a falu alapításának 250. évfordulójának emlékére „SICULICIDIUM 1764” felirattal. 2016-ban, a római katolikus egyház által meghirdetett Irgalmasság Évében keresztet állítottak, előtte gránitból faragott nyitott könyvben magyarul és románul szerepel a felirat: „Jézusom, bízom benned!”

Nyisztor Tinka már egyetemi hallgató kora óta segíti a Kárpát-medence felsőoktatási intézményeiből Moldvába érkező tanárok és hallgatók munkáját. A kitűnő terepismerettel rendelkező tapasztalt kutató tanácsai, útmutatásai nyomán a nyelvész, szociológus és néprajzos kutatók és diákok így sokkal könnyebben tájékozódnak a helyszínen. Legutóbb a szentendrei skanzenben tervezett moldvai tájegység házainak kiválasztásában és a tárggyűjtésben vett részt szakmai tanácsadóként. 2006-tól „falusi turizmussal” is foglalkozik, a Pusztinába látogató csoportoknak előadásokat tart a helyi kultúráról, bemutatja tájházát, az egyesület tagjaival együtt éneket és táncot tanít, a vendégekkel közösen imádkoznak és énekelnek a templomban, hagyományos moldvai ételeket tálalnak, gyógynövényeket gyűjtenek.

Nyisztor Tinka tehát a moldvai magyar értelmiség azon, ma még rendkívül vékony rétegéhez tartozik, akik miután elvégezték egyetemi tanulmányaikat, visszatértek szülőföldjükre, hogy hasznára legyenek a népnek, amelyből vétettek. Munkásságában összefonódik és kiegészíti egymást a néprajztudomány művelése és identitást erősítő szerepe.

1. Nyisztor Tinka – Pákozdi Judit: *Csángó galuska*. Babér Kiadó, 2009.

2. Nyisztor Tinka: *Hétköznapi és ünnepnapok. A moldvai magyarok táplálkozásának etnográfiaja*. KJNT, Kolozsvár, 2013.

3. Pusztina–Kacsika, Cacija–Pustiana. Moldvai zárandoklatok, magyar misék az új évezred küszöbén

Nyiss kaput, angyal, nyújts kezet, Mária!

Búcsú a csángómagyar hagyományok jeles tudójától, Petrics Istvánné Csobán Annától (1923–2017)

Nem sokkal azután, hogy Kallós Zoltán kolozsvári lakásán életemben először hallottam élő csángó beszédet – kereken harminc esztendővel ezelőtt –, Domokos Pál Péter budai otthonában újabb meghatározó élmény ért. Halász Péter társaságában látogattuk meg Péter bácsit, s alig melegeedtünk bele a beszélgetésbe, amikor csengettek. Péter bácsi leánya, Mária nyitott ajtót, s két asszony lépett be az előszobába. „Szabad-é énekel megköszönteni a Tanár Urat?” – hangzott a kérdés. Péter bácsi igenlő válaszára már föl is hangzott az elnyújtott, ősi dallam: „Madarka, madarka, ne zavard a vizet, / Ne zavard a vizet, hogy igyak belőle...” Ércesen zengő, kiénekel, mégis hallatlanul finom hangon szól ez az ének, nem úgy, ahogyan addig hallottam, hanem úgy, ahogyan csak a lélekből szólhat, úgy, ahogy az ember a saját énekét éneкли. S akkor, ott, Domokos Pál Péter budai lakásában velem, de lehet, hogy mindannyiunkkal valamiféle csoda történt: az emberi ének, az emberi hang eredeti küldetése, időn és téren kívülre röpített. Lélekben az akkor még számomra ismeretlen, a Szeret menti Mezőségbe torkolló kies völgyeket jártam, s időben talán ott ültem a gyújtó, Domokos Pál Péter mellett a szekéren, amikor a hosszú, több mint hatórás út után kutató emberekkel találkoztunk, akik kimondhatatlan örömeinkre magyarul beszélgettek. Szebben és tisztábban ejtették ki a szót, mint eddig bárhol, itt, Tekucs megye világtól elzárt szegletében, egy hegyek közötti völgy mélyén, ebben a gyönyörű, szintiszta magyar faluban, aminek még a neve is Magyarfalu.

Ekkor és itt ismertem meg személyesen Petrics Istvánné Csobán Annát és Gyurka Mihályné Jankó Máriát, Anna és Rinda nénit. Péter bácsi tanácsára hívtam őket azután előadásokra, kiállításmegnyitókra, könyvbemutatókra énekelni. Saját tudásuk értékével tisztában lévő, kedves, nyílt szívű, szerény és mélyen vallásos embereket ismertem meg bennük. Később többször kerestem fel őket egyházaskozári otthonukban is, ahol hallhattam meséiket, mondáikat, kifogyhatatlan hiedelemtörténeteiket s a moldvai csángómagyar hagyomány ajkukon élő gazdagságát.

A moldvai Magyarfaluban az 1920-as évek elején házasságot kötött Csobán György és felesége, Kozsokár Katalin házasságából nyolc gyermek született. Először egy kislányt adott nekik az Isten. Ezt az elsőszülött leánykát, aki éppen szeptember 15-én, a Hétfájdalmú Szűzanya napján látta

meg a napvilágot, mindjárt Jézus Krisztus nagyanyjának az oltalmába ajánlották, így lett a nagymamája után ő is Anna. Őt azután szép sorban négy fiú és három lány követte, s mindnyájuk egy-egy jeles szent nevét viselte: Borbála, György, Antal, Mária, János, Katalin és végül Dénes. Gyurka István bácsi Magyarfaluban, még gyermekkorából ismerte Csobán Györgyöt és családját, az 1990-es évek elején úgy mondotta, hogy „bácsi Gyuri goszpodár ember vót!” Ez leginkább azt jelenti, hogy módos gazda, szép házzal, udvarral, kerttel bíró. Saját visszaemlékezése szerint Anna – éppúgy, ahogyan a többi csángó leányka is – korán elkezdte a ház körüli munkákat. Már 7-8 éves korában őrizte a libákat, ügyelt a kisebbekre, főzött, varrt, takarított. Aratáskor, szénacsinaláskor, ha édesanyja a mezőn dolgozott, már egész felnőttesen helyt kellett állani. Az 1930-as évek közepén nagy szárazság, s ennek nyomán ínséges idő volt Moldva-szerte, s hiába számított falun belül a módosabbak közé a Csobán család, bizony Annának, mint a legnagyobb leánynak 11 éves fejjel el kellett indulni szolgálni. Ma, amikor a Magyarfalu–Foksány közötti, alig több mint 80 km-nyi távolságot – még kis pihenőt beiktatva is – megteesszük autóval másfél óra alatt, nehezen értjük meg mekkora út volt ez 1934-ben egy románul alig értő csángómagyar kisleánynak. Anna néni több mint fél évszázad elmúltával is borzongva mesélte e sorok írójának, mekkora trauma volt számára, amikor az édesapjától való búcsú után, az új helyén megfosztották a maga varrta hímzett ingétől, édesanyja szötte szép, színes katrincájától s még dús, hosszú befont haját is levágták. Ma is előttem van Anna néni arca, amikor egyházaskozári háza előtt ülve, a történetek elmesélése közben, valósággal újra átélte a gyermekkori borzalmat: „Úgy vágták le a szép hosszú hajamat, amit édesanyám font bé, hogy még kis sem is bontották...”

A szolgálat két esztendeig tartott, két esztendeig a korábban románul alig tudó leánykának nem volt kihez magyarul szólani. Sok szenvedés, sírás után titokban levelet írt az édesapjának, s az megkapva az üzenetet, azonnal hazavitte a lányát. Anna néni 13 esztendő volt ekkor. Megkezdődött az az időszak, amikor a nyíló értelmű gyermek valósággal szívta magába közössége kultúráját. Példája volt állandóan dolgozó, ám a szinte emberfölötti terhet is imádságos, derűs lélekkel viselő, folyton éneklő

édesanyja. A vele egykorú lányok szinte versenyeztek, ki tud több balladát, éneket, ki szó szebben, ki varr mutatósabb inget, párnát, servetet.

A II. világháború kitörése után egyre fokozódott a moldvai magyarokra nehezedő asszimilációs nyomás. Édesapját behívták katonának, így az édesanyára s vele együtt a legnagyobb leányra hárult a család fenntartásának terhe. 1941-ben Csobán György egy időre hazatérve a frontról, azokkal a moldvai csángómagyar gazdákkal együtt, akik követve a bukovinai székelyek Magyarországra településre irányuló mozgalmát, megpróbálja megszerezni a kitelepedéshez szükséges iratokat. Bár ez sikerül, a hatóságok mégsem engedik el a családot. Az apa, Anna egyik kishúgával s néhány barátjával merész lépésre kényszerül, átszökik a határon, és Bácskába megy, ahol a telepésekkel együtt igényel és kap is egy szerény, teljesen üres házat s hozzá tartozó földecskét is. Anna ekkor 18 esztendősen maga veszi kézbe a család ügyét. Utazáshoz szükséges iratokat szerez, pénzzé tesz mindent, amit csak lehet, s mivel a megszerzett úti okmányon az édesapjával már Magyarországon lévő testvér neve is szerepel, velük tart az egész életét, a moldvai hagyományok átörökítésében őt végig kísérő társ, az ekkor már férjnél lévő Gyurka Mihályné Jankó Mária és kislánya is. Rinda néni férje, Gyurka Mihály Csobán Györggyel együtt szökevényként már szintén Bácskában volt.

Az ígéretesnek mutatkozó, új, bácskai élet rövid volt, s minden percére rávetette árnyékát az egyre közelebb érő háború. S itt át kell adni a szót magának Anna néninek: „Aztán jött a riadalom, újra ott kell hagyni mindent, menekülni kell! Amikor a hírt meghallottuk, édesapám a faluból egy tanyára vitte ki a családot. Éppen idejében, mert akkor éjjel elérték a szerbek a falut, s elhurcolták a magyarokat. A család egy egylovas kocsin menekült, a ló azonban nem bírta sokáig a terhet, ezért le kellett rakni az élelmet, még az egy zsák lisztet is...” Mint már annyiszor, a történelem megint átgyalogolt ezen a maroknyi magyaron. Sok-sok hányattatás és nélkülözés után jutottak el Szegedre, ahol gazdáknál, tanyákon dolgoztak, itt-ott meghúzódva, alkalmi munkákból tartották el magukat. Rövid csávolyi megálló után érkeztek a Bács-Kiskun megyei Vaskútra, ahol – ahogyan Anna néni emlegette, „tisztára, mint a Szent Család” – egy istállóban jutott nekik hely. Innen indultak el a csángók „vezéralakjai” új hazát keresni, valami olyat, ahol véglegesen is megtelepedhetnének. Így „kapták meg” Egyházaskozárt, s telepedtek le a faluban 1946-ban.

És ahogyan annak rendje van, nagyhatalmi döntések, frontok, rendszerek, jöhetnek és mehetnek, az élet most sem állott meg, sorra jöttek a gyermekek. Még a háború végén, 1945-ben Boriska, aki alig néhány hetes volt, amikor a család Egyházaskozárra ért, s beköltözött a számukra kijelölt öreg sváb házba, ahol a pusztá falakon kívül semmi, de semmi nem volt. '46-ban megszületett Demeter, azután '52-ben Magdi, '57-ben pedig a „küssebik” fiú, István. S

közben sok-sok munka, mert ahogyan a család nőtt, nőnie kellett a háznak, a gazdaságnak is. Egy látogatásom alkalmával, az 1980-as évek végén, Anna néni büszkén mutatott meg egy gyapjúból szőtt kabátot, még ebből az időből. „Gondolja meg, Imre, tartottuk, nyírtuk a johót, mostam, fésültem a gyapjat. Fontam s szőttem, mert kellett a családnak! Bajoltam a tyúkokval, a tehenyekvel, kertvel, hogy mindenünk legyen! Mindent tisztán a két kezünkvel s az Isten segedelmeivel...”

Máskor meg így vallott: „Abba az üdőbe sokor úgy érzettük magunkat, mint Krisztus a kereszten! Mint az imádságban es mondjuk: „Térigyig vérbe, könyökig könnyübe, büdös nyálakval összeköpdösve s vas kesztyűkvel megcsappadva...” Na, ennyi az egész!”

1945 és 1947 között a Baranyába letelepült moldvai magyar családok száma 163 volt, az adatok szerint 982 lélek. Közülük legtöbben Egyházaskozáron találtak új otthonra, pontosan 99 család 588 fővel, Szárászra 50 család telepedett, 313 lélek, Mekényesre 64 személy, akik pontosan 10 családhoz tartoztak s végül Bikalra 17 fő, azaz négy család került.

Egyházaskozárra, a kitelepített németek helyére, a moldvai csángók mellett települtek még bukovinai székelyek is, de érkeztek még magyarok Erdélyből, Felvidékről és Szlavóniából, s maradt a faluban mintegy másfélszáz, a korábban betelepült német ajkú lakosokból is.

Ez a maroknyi, mérhetetlenül sokat szenvedett ember a földi javak közül alig-alig tarthatott meg valamicskét mindabból – az amúgy is kevéske értékből –, amivel moldvai szülőföldjéről elindult. Ám lelkükben, szívükben és agyukban mérhetetlen kincs rejtőzött. Birtokában voltak a magyar nemzet testétől századokkal korábban különvált, belső törvényei szerint önmagában építkező, s éppen ezért hihetetlenül archaikus népi műveltségnek. Pontosabban a hagyományos kultúra szerves egészének, amit csak a folyton analízáló városi ember bont szét szellemi és tárgyi műveltségre, hogy azután még számtalan további diszciplínát határozhasson meg.

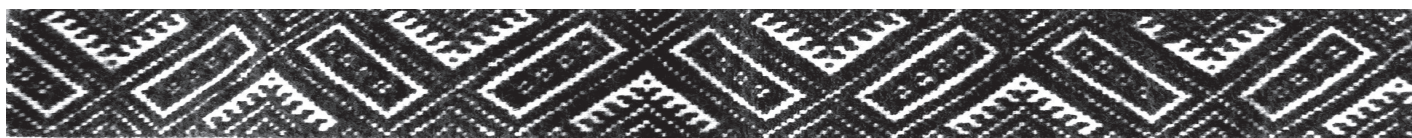
Saját tudásuk valódi értékét a nagy megrázkódtatások után, az új, küzdelmes élet közepette is korán felismerték. A néprajzkutatók, népdalgyűjtők, szinte egymásnak adták a kilincset, s bizony ez nagyban hozzájárult önbecsülésükhöz, önértékelésükhöz, s ahhoz, hogy igen korán, már 1948-ban – éppen Domokos Pál Péter hathatós támogatásával – megalakították népi együttesüket, mely azóta is folyamatosan működik, s amely 1993-ban felvette a Domokos Pál Péter Közművelődési Egyesület nevet. Nem mehetünk el e csoport mellett úgy, hogy nem említjük meg annak a két helyi értelmiséginek a nevét, akik ezt a páratlanul hosszú közösségszervező munkát, annak minden nehézségével együtt szívügynek és szolgálatnak tekintették. Elsőként az Erdélyből érkezett Takács Ferencné Bodó Rozáliára kell emlékeznünk, aki a kezdetektől, 1948-tól két évtizeden át vezette és szervezte a közösséget, azután pedig

Albert Istvánra, a magyar kultúra lovagjára, aki 1976-tól, 39 éven át, 2015-ben bekövetkezett haláláig – bár nem volt született csángó – szerette és szolgálta övét.

Jellemző a moldvai magyar népi műveltség átütő erejére, hogy az ehhez a maroknyi népcsoporthoz tartozók közül összesen 13-an nyerték el a népművészet mestere kitüntető címet. Név szerint: Bálint Péterné (Pusztina – Szárász), Benke Jánosné (Diószén – Szárász), Csobán György (Magyarfalu – Egyházaskozár), Dávid Illésné (Klézse – Egyházaskozár), Demse Dávidné (Klézse – Egyházaskozár), Gusa Pál (Magyarfalu – Egyházaskozár), Gyurka Mihályné (Magyarfalu – Egyházaskozár), Gyurka Rafaelné (Magyarfalu – Egyházaskozár), Jankó Mátyásné (Magyarfalu – Egyházaskozár), Máris György (Klézse – Egyházaskozár), Nyisztor Mártonné (Lábnyik – Egyházaskozár), Petrics Istvánné (Magyarfalu – Egyházaskozár), Simon Ferenc Józsefné (Lészped – Mekényes).

Visszatérve a Petrics család, azon belül is Anna néni személyes történetéhez, amelyet talán az 1950-es, '60-as évek falusi asszonyainak hétköznapijaival folytathatnánk. A házi és ház körüli munkáknak, a gyermekek nevelésének, ruházásának, a mindennapi étel biztosításának a gondjaival. Ahogy a gyermekek nőttek, jobbnak látta a család, hogy a családfő szűkös keresetét a feleség munkába állásával is megtoldják. Anna néni dolgozott a helyi termelőszövetkezetben, volt kézbesítő a postánál, s három éven át helyettesítette a községközi hivatalsegédet is. Közben a négy gyermek felnevelése után elvállalta egyik unokája gondozását, nevelését. Ám a hétköznapiak mellett ott vannak az ünnepek, a jeles alkalmak is. Édesapja, Csobán György kitűnő furulyás, az Egyházaskozári Csángó Együttes alapító tagja 1975-ben megkapta a Népművészet Mestere kitüntető címet. A hagyományörző csoportnak ekkor már négy éve, 1971-től ő is tagja. Sokan, különösen a táncmozgalom elindulása után, nagyon sokan keresik fel. Mindig, mindenkinek önzetlenül, legjobb tudását nyújtva segített. A teljesség igénye nélkül gyűjtött tőle, merített a tudásából Andrásfalvy Bertalan, Csoma Gergely, Halász Péter, Juhász Zoltán, Sebestyén Márta, Sebő Ferenc és e sorok írója is. Csekéné Altrichter Judit, az Egri Tanárképző Főiskola hallgatója 1988-ban *Egy csángó nótafa életútja és kedvenc dalai* címmel monografikus értékű szakdolgozatában ismertette Anna néni életútját, valamint hiteles dallamlejegyzés kíséretében 36 énekét is közli. Amint lehetőség nyílt rá, felvette a kapcsolatot a Moldvában maradt rokonokkal, ismerősökkel. Természetes, vele született készséggel tudott segíteni. Ám a kapcsolattartáson, emberi, szociális segítségén túl bekapcsolódik az akkori hatóságok által kifejezetten tiltott kulturális vérkeringés újraindításába is.

1980 februárjában meghal a férje. Gyermekei ekkor már mindnyájan városban élnek, Boriska Komlón, Demeter, Magdi és István pedig Pécsen. Ettől kezdve élete valósággal a hagyomány mindennapi szolgálatával telik. Barátnőjével és énekestársával, Gyurka Mihálynéval valóságos kulturális missziót vállalva mennek, ahová csak hívják őket, gyakori vendégek egyetemi klubokban, táncházakban, népművészeti táborokban. Egyházaskozári otthona valóságos zarándokhellyé válik. Emlékszem, az 1980-as évek végén, egy nála töltött délutánon például japán vendégek érkeztek különösebb bejelentkezés nélkül, s Anna néni a legnagyobb nyitottsággal, vendégszeretettel fogadta, kínálta, látta vendégül őket. Néha szomorúan említette, hogy egy-egy jeles ember, akin sokat segített a moldvai kapcsolatok építésében, egyszer-egyszer még az akkor nem is veszélytelen közös utazást is vállalva, nyelvi tudását kamatoztatva a román titkosszolgálattal való – egyoldalú – küzdelemben, mintha megfeledkezett volna róla. Ugyanakkor büszkén mutatta a köszönő leveleket, üdvözlőlapokat, fényképeket, amelyeket kapott. Nagy elégtétel és öröm volt számára, hogy 1992-ben a régi baráttól, a tőle is sokat gyűjtő néprajztudóstól, Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási minisztertől vehette át a Népművészet Mestere kitüntető címet. Testi erejének fogytával, életkorának előrehaladtával előbb csak októbertől májusig a teleket, az utóbbi években pedig már az egész évet Magdi lánya pécsi otthonában töltötte. Anna néni hosszú élete – mint mindnyájunké –, akár két pusztá dátummal is leírható. De mint azt a moldvai csángómagyarok is tartják, az efféle időpontok igen beszédesek is lehetnek. A születésnapja január 22-e, Szent Vince ókeresztény vértanú ünnepe. A Legenda aurea szerint Vince az őt elítélő bírónak ezt mondta: „Te, a halál papja, csak kőből faragott isteneket tudsz imádni. Mi azonban a világosság élő Istenét imádjuk, és ezzel megvalljuk az egyedül igaz és egyetlen Istent, valamint az Ő Fiát, Jézus Krisztust.” Petrics Istvánné halála napja pedig január 22-re a Hétfájdalmú Szűzanya napjára esett. Nem más ez a katolikus hagyomány szerint, mint a Mater Dolorosa, a megfeszített fia halálán kesergő, hétszeresen megsebzett szívű, szent fiával együtt szenvedő édesanya emléknapja. Azé a képé, amely az egész moldvai népi imádságkorpusz legfontosabb témája, s egyben az egyetemes emberi szenvedés hatalmas erejű szimbóluma is. Hogyan is vall minderről Anna néni, naponta elmondott imádságában? „Ma péntek, szent aranyas péntek, / Krisztus mene kényyára, / Kényyán esik esettye, / Őt mélységes sebeje, / Amelyből kicsordul a drágalátos szent vére, / Szent vérivel megszentele, / Szent lelkivel megszerete, / Ma bizon bizon mondom ezeket az igéket, / Este lefektembe, / Regvel felkelembem...”

CSOMA GERGELY

A megkötött idő

VÍZVETÉS

A marhának isz vetnek szenet a vízbe. Há! Mint csak úgy! Vetik a vizet a marháknak, mennek a vízzel, sz megmosszák a tölgyit, utánd előöntik a vizet félre, asztánd fogják fejni rendszeren.

Bukila, 1991. december 28., Molnár Mihály, 65 éves

Vizet vetnek, mikor meg van igizve, szíer a feje, osztán kilenc szenet tesznek bé kannába, iszik belőle (a beteg), megmoszdasszák, Tátelnosztrut mondanak, én egyebet nem tudok.

Nagypatak, 1991. december 3., Kósa Antiné, 57 éves

Mikor meg volt igizve, mondta:

Szem megnézett,
Szű megigizett,
Boldogságos Szűz Mária
Vigasztalja meg!

(Háromcor kellett mondanom.)

Szenet vetett, vagy három dzsufát, vagy egy dzsufát, de társatlan ledzsék! S akkor meglátod, hogy megvan igizvel, mert a gyufa ereszkedik aláfelé. Ha meg van igizvel, akkor megismered a gyufáról bátran... S akkor avval a vízzel megmossa homlokát, megmosgyik szíve felől, s iszik, s asztán eltelik.

Lujzikalugar, 1990. február 22., Csernyik Antal, sz. 1937. és Anna lánya

Elindult asszonyunk Szűz Mária,
Názáret városba, szentmise hallgatni,
Az Ő áldott Szent Fiával.
Összegyűlt három zsidó leánnyal,
Veres szemű Ábrahámval.
Kitakarták, megnézték,
Halálra igizték az Ő áldott Szent Fiát.
Asszonyunk Szűz Mária,
Sírni fogott, keseregni fogott.
Visszasírült, összetalálkozott (visszafordult)
Szent Ilona asszonyval.
Aszt kérte Szent Ilona asszony:
Mit sírsz, mit keseregsz
Asszonyunk Szűz Mária?
Hogyne sírjak-keseregjek
Szent Ilona asszony?
Egész három napja sír
Az én áldott Szent Fiam.
Elindultam Názáret városba
Szentmise hallgatni,
Az én áldott Szent Fiamval.
Összegyűltem három zsidó leánnyal,
Veres szemű Ábrahámval.
Kitakarák, megnézték,
Halálra igizték az én áldott Szent Fiamat.

Ne sírj, ne kesereg asszonyunk Szűz Mária!
Menny el, Jordánnak vizibül mericcs vizet,

Vess vizet,

S ullan tisztán maraggyon
Annak a gyermeknek
Melliket Te hordozol öledbe
Jézus Krisztusunk!
Mint az annya hozta, s küldte
Boldogságos Szűz Mária
Az Anna méhiből.

Klészse, 1990. szeptember 26., Kotyorás Antalné Bori, 61 éves

Elindula Boldogságos szép Szűz Mária,
Az Ő Szent Asszonyához, Apostolaihoz.
Átalmenének a cinterem-patakán
Összetalálkozának Nagy szemű Lukácsval.
Pfü! Nagy szemű Lukács megigizé, megcsókolá.
Mennyetek ki a Jordán vízihez,
Háromcor mericcs vizet, vess vizet!
Ez a gyermek maraggyon tisztán,
Mint az annya teremtette,
Annya szülte erre világjára!

(Vagy kilenc szenet, vagy ötöt, vagy hármát. Ne legyen párosan!)

Amikor még egycer megigizik, akkor kell vetni vizet!
Somoska, 1991. január 2., Fehér Dávidné Teréz, 48 éves

Öntnek vizet. Vizet vetnek, igen. Elveszik a vödret, hoznak egy friss vizet. Abból nem lehet igyék senki! Akkor egy kannából merítnek vizet, egy csuporval. Merítnek félig egy fejjel, s akkor benéznek a plittba (tűzhelybe). Hogy... kivesznek három szenet, de melyik legeslegfényesebbek, aszt veszik ki. S akkor egyiket belévetik oda a vízbe, akkor a kézit ereszti rea. Hogy az a meleg ne jőjjék ki, mert az ottand fő! Akkor veszi a második szenet, azt es beléveti, harmadikat esmént beléveti, s akkor lefedi a kezivel, s menjen a buba felé, a gyermek felé, aki meg volt igizve. Akkor aszt mongyák: Negyedik ujj, a keresetlen ujj (nevetlen ujj vagy gyűrűs ujj) az nem hasznos! Avval belényúl, s cseppent bé hármát a szájába. Avval mind így vesz, s háromcor megsúrolja homlokát (a gyermeknek), s megmossa, asztánd ad, hogy igyék kicsit. S már önti Napszentületre (Napnyugatra).

De mindig a víz kezdett folyani róla (a betegről), foly a víz róla. Saszt mongya: – Tucc-e vetni vizet? Mondom: – Én igen!... No, vetek vizet, de mikor belévetem a három szenet, a szén belément a fenekibe a csupornak. Mutitom Neki, mondom: – Nézd csak! Há! – mongya: – Valaki megigizett, ki tudgya, gondolom a templomba... Aszt mongyák: Nem es veszed észre, hogy néz így keresztesen, s akkor már igiz.

Lészped, 1992., Sánta Kati, 38 éves

In Csoma Gergely: *A megkötött idő. Varázslások, ráolvasások, rontások, archaikus imák és népmesék Moldvából.* Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2016. 95–99.

A Domokos Pál Péter Alapítvány hozzájárulása a moldvai csángómagyar értelmiség kineveléséhez a 2016–2017-es tanévben

„A becsületes ember célja mi lehetne más, mint küzdeni a családjáért, a közösségéért, a nemzetért. Ezt soha nem mondani, hanem élni kell!”

Domokos Pál Péter

Domokos Pál Péter *Az én Erdélyem* című könyvének (Vita Kiadó, Budapest, 1988) zárómondata a fenti mottó. Örökérvényű figyelmeztetés mindannyiunk számára, nemcsak alapítványunk, hanem az önzetlen támogatóink hozzájárulásával az értelmiségi pályát választó moldvai csángómagyar fiatalok számára is.

Erre a figyelmeztetésre építettük az immár hagyományos tanév eleji tapasztalatcsere-jellegű találkozónkat is az egyetemistákkal, érettségire készülő moldvai diákokkal. Ezt adtuk útravalóként, a továbbtanuláshoz egyenlő esélyt nyújtó első havi segélyösztöndíjhoz (400 RON/fő) az induló és a már tanulmányokat folytató egyetemistáknak. Öröm hallani beszámolóikat, jó tanácsaik az utánuk jövők számára, öröm megtapasztalni, hogy a moldvai diákok már középiskolás és egyetemi éveik alatt igyekeznek részt venni a közösségi munkában, hozzájárulni hagyományos népi kultúrájuk népszerűsítéséhez, éltetéséhez, szülőfalujukba hazatérve, otthon is pozitívan hatni közösségükre.

A 2016–2017-es tanévben hét moldvai csángómagyar egyetemista részesült a Domokos Pál Péter Alapítvány támogatásában. Rajtuk kívül egyhavi ösztöndíj-támogatást kapott (400 RON) a XII. osztályos, érettségi előtt álló lujzikalagori diák, Solomon Annamária, akinek meghalt az édesapja (hosszú évekig volt a csángó szövetség elnöke), és a '90-es években a magyar nyelvű középiskolai tanulást Csíkszeredában elsők között vállaló, ma szülőfalujában,

Külsőrekecsinben a népi hagyományok éltetéséért, átörökítéséért dolgozó Gyurka Valentin, akinek leégett a családi háza.

Mindannyiuk nevében halás szívvel köszönjük a San Franciscó-i Magyar Szabadságharcos Szövetségnek, Rékay András elnök úrnak önzetlen segítségüket, a 2015. december 15-én érkezett 2740 USD-t, majd a 2016. december 1-jén átutalt 3925 USD-t, amely összegek segítségével a teljes tanévre sikerült kifizetni az alábbi táblázatban szereplő költségeket. Nem kellett hozzányúlnunk a 2017–2018-as tanév indítását biztosító tartalékunkhoz.

A könyvelésben továbbra is a Panaudit könyvviteli cég segített – önzetlenül, az elektronikus levelezésben, beszámolóink közlésében pedig mindig számíthatunk a *Moldvai Magyarság* folyóirat felelős szerkesztőjére, Mirk Szidóniára. Köszönet érte.

Befejezésül, hittel hiszem, hogy támogatóink önzetlen segítsége, a Domokos Pál Péter Alapítvány munkája révén is folyamatosan gyarapodni, erősödni fog a moldvai csángómagyar értelmiség, akik felelősséggel dolgoznak családjukért, közösségükért, a nemzetért, élve és éltetve csodálatos kultúrájukat, kultúránkat.

Domokos Pál Péter Alapítvány
Csíkszereda, 2017. szeptember 25.

Költségnemenkénti elszámolás a 2016–2017-es tanévben felhasznált támogatásokról

Ssz.	Költségnemenkénti felosztás	I. félév/RON	II. félév/RON	Összesen
1.	A kolozsvári BBTE-n tanuló 3 moldvai csángó diák ösztöndíja	3600,00	7200,00	10 800,00
2.	A kolozsvári Sapientia EMTE-n tanuló 2 moldvai csángó diák ösztöndíja	2400,00	4800,00	7200,00
3.	A csíkszeredai Sapientia EMTE-n tanuló 2 moldvai csángó diák ösztöndíja	2400,00	4800,00	7200,00
4.	Ghiurca Valentin, volt moldvai csángó diák, szülőfalujában, Külsőrekecsinben dolgozó hagyományörző támogatása leégett családi házának újjáépítésére.	–	400,00	400,00
5.	Solomon Annamária, Csíkszeredában tanuló, érettségiző lujzikalagori moldvai csángó diák támogatása édesapja elhalálása alkalmával.	–	400,00	400,00
	ÖSSZESEN	8400,00	17 600,00	26 000,00

ELŐFIZETŐK

ROMÁNIA

BAJNA GYÖRGY – Gyergyószentmiklós; **BÁLINT MÓZES** – Székelyudvarhely;
CZELLE CZ JENŐ – Marosvásárhely; **CSISZER IMRE CSABA** – Csíkszereda; **CORNEL CADAR** – Iași; **DĂNILĂ IOAN** – Bákó
FORRAI TIBOR – Homoródszentpál; **FÜLÖP LAJOS** – Székelykeresztúr;
ISTÓK GYÖRGY – Klézse; **ISTOC MIHAI** – Klézse; **KAKAS ZOLTÁN** – Sepsiszentgyörgy; **KISS MIKLÓS** – Csíkszereda;
KOVÁCS ISTVÁN – Sepsiszentgyörgy; **LÉSTYÁN SÁNDOR** – Kézdivásárhely;
PÉNTEK JÁNOS – Kolozsvár; **ROBU ALEXANDRU** – Kolozsvár; **SEPRÓDI JÓZSEF** – Dicsőszentmárton;
TAMÁS KLÁRA – Csíkszereda; **TÁNCZOS VILMOS** – Kolozsvár; **TIMÁR KARINA** – Kolozsvár; **VITOS LÁSZLÓ** – Csíkszereda

MAGYARORSZÁG

BITTMAN KÁROLY – Zirc; **CSÓTI MÁRTA** – Budapest; **DÓSA GYULA** – Szolnok;
Dr. ERDEI ANTAL – Gyöngyössolymos; **ERDŐSINÉ KÉRY JUDIT** – Budapest;
FELFÖLDI ELEK – Budapest; **FÖLDELMESI LÁSZLÓ** – Karmacs; **GÁTAY ISTVÁN** – Devecser; **GERGELYNÉ KOVÁCS MÁRIA** – Budapest;
GYÖNGYÖSSY LAJOS – Budapest; **Dr. GYURKOVITS KÁLMÁN** – Mosdós; **HÉJJ CSABA** – Budapest;
HUDÁK JÓZSEFNÉ – Szerencs; **Dr. ISZLAI SÁNDOR** – Berettyóújfalu; **JÓZSA LÁSZLÓ** – Tápiógyörgye; **Dr. KÁLMÁN FLÓRA** – Kecskemét;
Dr. KÉRY SÁNDOR – Budapest; **Ifj. KÉRY SÁNDOR** – Budapest; **KÖZSÉGI KÖNYVTÁR** – Besenyszög; **Dr. KÓVÁRY GYÖRGY** – Zirc; **KUKODA VILMOS** – Zirc;
MOLNÁR ALADÁR – Sopron; **MUNKÁCSI GYÖRGY** – Szolnok; **NAGY JUDIT** – Pécs;
NEMES SÁNDOR – Hejce; **PAPP DEZSŐ** – Békésszentandrás;
Dr. SURDY MIKLÓS – Budapest; **SZEMES KÁLMÁN** – Budapest;
TOST ATTILA – Sopron; **VÁRKÖVI LÁSZLÓ** – Vác;
VERES LÁSZLÓ – Budapest; **ZIRCI ORSZÁGZÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY** – Zirc

MÁS

Dr. DOBÓ ATTILA – Németország; **Dr. DOBÓ TIBOR** – Németország;

INTÉZMÉNYEK

ATCOM SZÖVETKEZETI TÁRSASÁG – Csíkszereda; **BOD PÉTER MEGYEI KÖNYVTÁR** – Sepsiszentgyörgy; **CsÍKI SZÉKELY MÚZEUM** – Csíkszereda;
KAJONI JÁNOS MEGYEI KÖNYVTÁR – Csíkszereda;

MOLDVAI Magyarország

Gazeta Ceangăilor Maghiari din Moldova

2017. Ősz

ÚJ SOROZAT XXVII. ÉVF. 3. SZÁM (310.)

